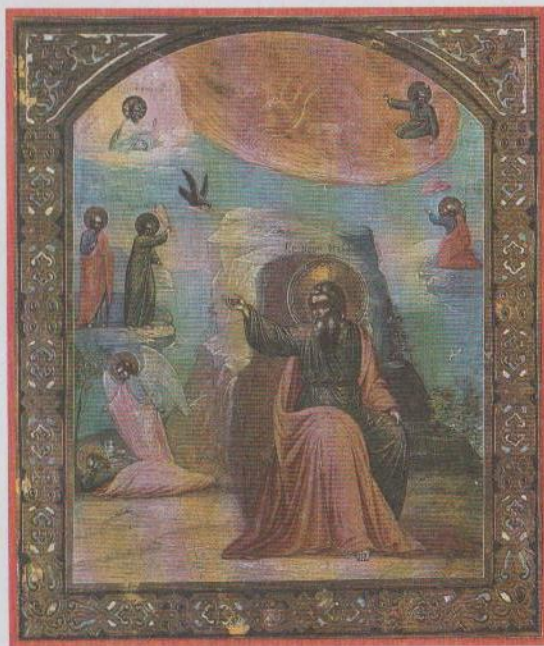

PYHÄN
ILJAN POGOSTA
500-VUOTTA

PYHÄN
ILJAN POGOSTA
500-VUOTTA

ILOMANTSIN ORTODOKSINEN SEURAKUNTA

Lasten pääsiäinen 1986

ESIPUHE

Ilomantsin ortodoksinen seurakunta viettää vuonna 1992 seurakunnan 500-vuotisjuhlaa ja profeetta Elian kirkon 100-vuotisjuhlaa. Juhlallisuudet keskittyvät Iljan praasniekan aikaan, 18.—20.7.

Seurakunta mainitaan Vatjan viidenneksen verokirjassa vuodelta 1500 ja olemme uskaltaneet olettaa, että kahdeksan vuotta aiemmin seurakunta on jo ollut olemassa. Ilomantsin ortodoksinen seurakunta on vanhin maamme ortodoksisista seurakunnista. Luterilaisia seurakuntia ei tuohon aikaan vielä ollut.

Ilomantsilainen ortodoksisuus on sotien jälkeen tullut tunnetuksi mm. Hattuvaaran tsasounan, profeetta Elian kirkon ja täkäläisten praasniekkojen kautta. Koko kansan tietoisuuteen on piirtynyt kuva Ilomantsista ortodoksisena seutuna, vaikka ortodoksit täälläkin elävät vähemmistönä luterilaisen enemmistön keskellä. Palasena Karjalaa Ilomantsi ja Tuupovaara ansaitsevat sen huomion, jonka kohteiksi ne ovat joutuneet.

Tämä juhlakirja tahtoo sanoin ja kuvin säilyttää kansan tietoisuudessa sitä työtä, mitä näillä tantereilla on tehty ennen meitä. Olkoon tämä kunnianosoitus niille miehille ja naisille, jotka Ilomantsin ja Tuupovaaran alueilla ovat todistaneet ortodoksisesta uskosta joskus vaikeinakin aikoina. Ainoastaan heidän sitkeytensä ja uskollisuutensa ansiosta voimme me, tämän päivän eläjät, jatkaa uskomme perinnettä ihmisten palvelemissa ja Jumalan ylistämisessä.

isä Rauno Pietarinen
kirkkoherra

ILOMANTSIN ORTODOKSISEN SEURAKUNNAN VAIHEITA 1400-LUVULTA 1800-LUVUN PUOLIVÄLIIN

ISMO BJÖRN

Novgorodin vallan kausi

Ilomantsin ortodoksisen seurakunnan tarkkaa syntymäaikaa ei voida lähteiden puuttuessa määritellä. Ilomantsi mainitaan omana pogostanaan vuodelta 1500 peräisin olevassa Vatjan viidenneksen verokirjassa. Verokirjassa viitataan myös vanhempaan noin vuonna 1483 tehtyyn verokirjaan, joten Ilomantsin synty voidaan ajoittaa tätä varhaisemmaksi. Kovin vanha ei pogosta vielä vuonna 1500 kuitenkaan ollut, sillä sen rajat olivat epämääräiset. Lisäksi Sortavala ja Kurkijoki hallitsivat useita Ilomantsin pogostan sisällä olevia kyliä. Ortodoksinen usko levisi Ilomantsiin munkkien, uudisasukkaiden ja kauppiaiden mukana. Kristinuskon eteneminen oli hidasta. Osa karjalaisista palasi kääntymisensä jälkeen esikristillisiin tapoihin ja uskomuksiin. Pakanallisten tapojen voimistuminen ja lännen uhka pakottivat Novgorodin tehostamaan otettaan pohjoisista alueistaan. Novgorodin arkkipiispa Makari lähetti pappismunkki Iljan Karjalaan hävittämään pakanallisia palvontapaikkoja ja vahvistamaan ortodoksista uskoa. Karjalaisia kiellettiin viemästä uhreja arpojen eli tietäjien palvontapaikoille ja hautaamasta vainajia arpojen johdolla pakanallisiin kumpuihin ja kalmistoihin ja kastattamasta arpoilla lapsiaan. Ilja kulki Karjalassa vuosina 1534 ja 1535. Kansanperinne kertoo Iljan voimallisesta sananjulistuksesta, johon liittyi ihmetekoja. Iljan matkoihin on liitetty myös Kuhasalon luostarin perustaminen Ilomantsin pogostan länsiosiin nykyisen Joensuun kaupungin edustalle. Kuhasalon luostari mainitaan vuosien 1583—1593 autioutiluettelossa ja vuoden 1618 maakirjassa. Molemmissa asiakirjoissa Kuhasalon puisen luostarin mainitaan olleen autiona. Iljan matkojen jälkeen arkkipiispa Feodosi lähetti vuonna 1548 pappismunkki Nikiforin samantyyppiselle lähetysmatkalle Inkeriin ja Karjalaan. Kitkemisy yrityksistä huolimatta pakanalliset tavat elivät pitkään kristillisten tapojen rinnalla. Vielä 1700-luvulla

Ilomantsin pappi Ivan Smoliankov valitti, että pitäjässä, etenkin Riihiniemessä, noudatettiin vanhoja taikatapoja. Pitäjässä oli useita uhripaikkoja ja lehtoja. Ilomantsin asutus keskittyi 1500-luvun alussa Ilomantsin-, Mekri-, Nuora- ja Sysmäjärven sekä Koitereen ympäristöön. Asukkaita pogostassa oli noin 2 000. Pogostan keskuksena oli Pappilanvaaralla Profeetta Elian kirkko. Kirkko on luultavasti peräisin jo 1400-luvun alusta, vaikka ensimmäinen nimeltä tunnettu pappi, Ivan, mainitaan vasta vuonna 1500. Pappi Ivan viljeli yhdessä kirkonvartija Gridkan kanssa Pappilanvaaralla olevia kirkon pelloja. Ortodoksinen pappila sijaitsi Pappilanvaaran etelärinteellä. Ilomantsin seurakunta oli laaja. Siihen kuului Rääkkylää, Kiteetä ja Kesälahtea lukuunottamatta koko nykyinen Pohjois-Karjala ja lisäksi vielä alueita sen ulkopuolelta. Eräiden tietojen mukaan myös Repola olisi aikanaan kuulunut Ilomantsiin. 1500-luvun lopulla, jolloin Karjalan seurakuntia järjestettiin uudelleen, Ilomantsin emäseurakunnasta erotettiin Tohmajärven, Liperin, Lieksan ja Pälkjärven kappelit omiksi seurakunnikseen. Pälkjärveen kuuluivat Soanlahden, Leppälahden, Pirttipohjan ja Iljalan kappelit.

Ilomantsi Ruotsin haltuun

Ilomantsilaiset joutuivat 1500-luvulla muiden karjalaisten tavoin puolustamaan alueitaan ruotsalaisten tukemia savolaisia vastaan. Ruotsin ja Venäjän väliset sodat jatkuivat lähes koko vuosisadan. Ruotsalais-savolaiset joukot polttivat Ilomantsin hirsisen kirkon 1500- ja 1600-lukujen vaihteessa, mutta ortodoksit rakensivat uuden kirkon entiselle paikalle 1620-luvulla. Tästä kolmihuoneisesta kirkosta on säilynyt piirros Erik Utterin vuonna 1650 laatimassa kartassa. Kirkkoon hankittiin kello 1660-luvulla. Stolbovan rauha vuonna 1617 oli merkittävä rajapylvä Ilomantsin historiassa. Tuolloin pogosta irrotettiin vuosisataisesta yhteydestään ortodoksiseen Venäjään ja liitettiin luterilaiseen Ruotsiin. Kirkollinen hallinto jäi silti edelleen Venäjän hengellisten viranomaisten alaisuuteen. Rauhansopimuksessa Ruotsi lupasi ortodokseille uskonvapauden, mutta käytäntö oli toinen. Ruotsalaiset pitivät ortodokseja epäluotettavina alamaisin ja heitä ryhdyttiin vähitellen käännättämään luterilaisuuteen. Karjalaisia varten painettiin luterilainen katekismus suomeksi, mutta venäläisillä kirjaimilla. Ortodoksipappeja yritettiin lahjoa opettamaan seurakuntalaisille tätä suomalaista katekismusta. Ilomantsin papille Ivan Gavriloville lähetettiin kaksi tynnyriä viljaa katekismuksen opettamisesta vuonna 1642. Karjalaan perustettiin useita luterilaisia seurakuntia; niiden joukossa Ilomantsin lutetuivat rakentamaan kirkkonsa ortodoksista kirkkoa matalammalle, mikä jäi vaivaamaan luterilaista papistoa, varsinkin kun Tohmajärvellä luterilaiset olivat onnistuneet rakentamaan kirkkonsa ortodoksisen kirkon paikalle. Uskonnollinen painostus ja taloudellisen tilanteen heikkeneminen johtivat siihen, että ortodoksit pyrkivät muuttamaan Venäjälle. Kun venäläiset aloittivat sodan Ruotsia vastaan kesällä 1656, uskonnollista sortoa kärsineet ortodoksit ottivat heidät vapauttajina vastaan ja muuttoliike lakkasi. Käkisalmen lääni joutui linnaa lukuunottamatta venäläisten haltuun. Käkisalmen linnan valtauksen epäonnistuttua venäläiset vetäytyivät. Vuonna 1661 solmitussa

rauhassa raja jäi ennalleen, mutta Karjala ei ollut enää entisensä. Ortodoksit eivät enää uskaltaneet jäädä entisille asuinsijoilleen, vaan venäläisten perääntyessä myös he ryhtyivät muuttamaan rajan taakse. Ilomantsista pakeni Venäjän puolelle 1600-luvun kuluessa arviolta 1500 henkeä. Hylätyille ortodoksitiloille alkoi virrata viljelysmaita kaipaavia luterinuskoisia uudisasukkaita Savosta ja Viipurin Karjalasta. Näin sodan jäljet hävisivät, mutta asujaimisto oli aivan toinen kuin aiemmin. Ilomantsi luterilaistui. Kaikkialta eivät ortodoksit paenneet. Heitä jäi edelleen asumaan Ilomantsin itä- ja kaakkoisosiin, kirkonkylään, Koveron suunnalle ja Sonkajaan. Suojärven puolen kylät Luutalahti ja Öllölä, jotka Uudenkaupungin rauhan (1721) jälkeen liitettiin Ilomantsiin, jäivät kokonaan ortodoksisiksi. Ilomantsissa 1600-luvulla toimineista ortodoksisista papeista ei paljon tiedetä. Grigori toimi pappina 1600-luvun alussa. Hänen jälkeensä pappina toimi Ivan Gavrilov (n.1637—1644). Kaksikymmentä vuotta myöhemmin pappina oli Vasili Terentiov. Häntä seurasi Venäjän puolelta Aunuksesta vuonna 1670 Ilomantsin tiakaksi tullut Ivan Hodarov, joka sai Novgorodin arkkipiispalta valtakirjan Ilomantsin papiksi vuonna 1684. Hänen tiedetään olleen venäläisen papin poika. Tiakkana toimivat Ivan Hodarovin lisäksi Pankrathei Nesterov, Vasili, Ivan Drochinov, Teppana, Nikolai Ivanov, Ivan Gavrilovin poika Mihail ja Ivan Oleksejev. Ponomareista tunnetaan vain Oudokimko ja Ondrei Danilov.

Sodan melskeissä Ilomantsi Taipaleen kappeliksi

Venäjä ja Ruotsi ajautuivat suureen Pohjan sotaan 1700-luvun alussa. Ilomantsin pappi Ivan Hodarov joutui hoitamaan jumalanpalvelukset myös Suojärvellä, sillä Suojärven pappi pakeni Venäjälle. Sodan kuluessa myös Ilomantsin kirkonpalvelijat pakenivat ja Ilomantsin ortodoksinen seurakunta yhdistettiin Taipaleen seurakunnan kanssa Karjalan ortodoksiseksi seurakunnaksi. Kirkon keskuspaikaksi määrättiin Liperin Taipale. Ilomantsi joutui kappelin asemaan. Kun Pappilanvaara jäi ilman isäntää, otti Ilomantsin luterilainen kirkkoherra Anders Norrgren autioksi jääneen ortodoksien pappilan haltuunsa. Norrgren liitti tiluksiinsa myös talonpoikien tiluksia. Ilja Palviaisen vuonna 1672 rakentama ortodoksinen kirkko oli vaurioitunut sodan aikana. Luterilaiset halusivat purkaa koko kirkon ja rakentaa oman kirkkonsa Pappilanvaaran laelle. Ortodoksinen kirkko oli tarkoitus karkottaa muualle. Luterilaisten ei kuitenkaan onnistunut häätää ortodoksista kirkkoa Pappilanvaaralta, mutta he onnistuivat pitkän yrittämisen jälkeen tunkemaan kirkkonsa aivan ortodoksien kirkon viereen entisen ortodoksien tiakan pappilan maille. Tiakan pellot otti haltuunsa nimismies Gotfried Wermuth. Ilomantsin ortodoksien lukumäärän laski alle 700:n. Oma pappi asui yli sadan kilometrin päässä, eikä hän ollut puolustamassa ortodoksien oikeuksia. Luterilainen pappi Anders Norrgren pyrki kaikin keinoin käännyttämään ortodokseja. Hän ryhtyi vaatimaan ortodokseilta veroja ja maksuja, vaikka ilomantsilaiset maksoivat saatavat Taipaleen papille Gregori Feodorovits Lumitskille ja osallistuivat Taipaleen pappilan hoitoon. Luterilainen kirkko alkoi puuttua ortodoksien elämänmenoon. Ortodoksien juhlapäivien viettoa pyrittiin rajoitta-

maan. Heidän käyttämiään liturgisia kirjoja pidettiin laittomina ja ortodoksit saivat määräykset jättää pois venäläiset esirukoukset. Anders Norrgren perusti Ilomantsiin pitäjänkoulun, jonka eräänä tarkoituksena oli käännyttää ortodoksilapset luterilaisuuteen. Käännytyspyrkimyksistä huolimatta Ilomantsin ortodoksit pysyivät omassa kirkossaan, eivätkä harvoja poikkeuksia lukuunottamatta liittyneet luterilaiseen kirkkoon, vaikka houkuttelu oli toisinaan innokasta. Vuodesta 1750 vuoteen 1809 saakka, jolloin uskonnon vaihtaminen oli vielä mahdollista, vain kaksikymmentäkolme Ilomantsin ortodoksia kääntyi luterilaisuuteen.

Ilomantsi jälleen seurakunnaksi

Taipaleen pappi Gregori Lumitski ehti käydä Ilomantsissa vain muutaman kerran vuodessa, jolloin hän kastoi lapset, siunasi kuolleet ja vihki avioparit. Siksi ilomantsilaiset ottivat mielellään vastaan Venäjän puolelta 1720-luvun lopulla tulleen Vasili Ondriovin. Hänen kerrotaan kulkeneen talosta taloon pitämässä jumalanpalveluksia. Ilomantsilaiset pyysivät häntä tiakakseen. Ruotsin kansalaisuuden saatuaan Vasili asettui Ilomantsiin, jossa hän palveli vuoteen 1736 saakka, jolloin hänen tilalleen tuli Simana Gregoriov. Näiden miesten aikana jumalanpalveluksia pidettiin eri kylien tsasounissa. Pappi Gregori Lumitski kuoli vuonna 1737. Vuoden väliajan jälkeen saatiin Taipaleen papiksi suistamolaissyntyinen Feodor Sofronov. Hänen valintaansa kiinnitettiin suurta huomiota, sillä viran merkitys oivallettiin Ruotsissa ja Venäjällä. Ilomantsilaiset valittivat Sofronovista. Hän oli virkaan astuessaan luvannut käydä Ilomantsissa neljä kertaa vuodessa, mutta hän kävi vain kerran, korkeintaan kahdesti. Silloinkin hän vain pistäytyi, usein vielä sellaiseen aikaan, jolloin ei kirkon sääntöjen mukaan ollut lupa vihkiä avioliittoja. Lapsia ei kaukaisista kylistä tiedetty tuoda kirkonkylään papin luo, joten lapset jäivät kastamatta. Myöskään seuraava pappi, vuonna 1755 Liperin papiksi määrätty Petri Katenski, ei saanut ilomantsilaisten suosiota, sillä Katenskin aika kului tappeluissa, riidoissa ja käräjöinnissä. Lopulta kihlakunnanoikeus määräsi hänet pantavaksi viralta. Katenskin tilalle Liperin papiksi lähetettiin Venäjältä Käkisalmen varuskunnan pappi Gregori Feodotov. Katenski siirtyi puolestaan Savonlinnan varuskunnan papiksi. Luterilainen tuomiokapituli kehotti Ilomantsin luterilaista papistoa palvelemaan ortodokseja. Ortodokseja houkuteltiin käymään luterilaisessa kirkossa, jossa luterilaisten pappien tuli suorittaa heille kirkollisia toimituksia ja pitää katekismuskoulustelut. Ortodoksit kieltäytyivät ottamasta vastaan luterilaisten palveluksia tai matkustamasta Liperiin hakemaan niitä omalta papilta. He pyysivät mieluummin palveluksia Venäjän puolen papeilta. Ilomantsilaiset halusivat palkata oman papin. Vaikka Ilomantsin ortodoksien lukumäärä oli kasvanut taas lähelle tuhatta henkeä, se oli liian vähäinen papin palkkausta varten. Siksi Porvoon tuomiokapituli pyysi Pietarin hengellistä hallitusta tukemaan Ilomantsiin erillisen papin palkkausta. Ilomantsilaiset ryhtyivät puuhaamaan kirkon uusimista pappiaan varten. Vanha kirkko osoittautui lahoksi ja ilomantsilaiset päättivät rakentaa uuden, järjestyksessä neljännen kirkon Pappilanvaaralle. Rakennusmestariksi pyydettiin kirkonrakentaja Klare

Kolari. Rakentaminen edistyi hitaasti. Syyskäräjillä 1757 kuudennusmies
 Maksima Toroskainen valitti, että seurakuntalaiset olivat vastahakoisia edistä-
 mään kirkon rakentamista, joka oli edelleen kesken. Seurakuntalaiset velvoitettiin
 nimittämään tarvikkeet, mihin he olivat sitoutuneet. Kirkon rakentaminen
 herätti huomiota Ruotsissa ja Venäjällä. Molemmista maista saatiin avustuksia
 kirkon rakentamiseksi. Porvoon tuomiokapituli myönsi Ilomantsin kirkkoa var-
 ten kaksi kolehtia Turun ja Porvoon hiippakunnista. Kolehtituloina kertyi
 yhteensä 423 kuparitaalaria 66 äyriä. Venäjältä saatiin 500 ruplaa kirkonkellojen
 hankintaan. Valamon luostarin igumeni Efrem vihki Ilomantsin kirkon vuonna
 1766. Venäjän keisarinna Katariina II lahjoitti Ilomantsin kirkolle koristeita,
 vaatteita, ikoneita ja tarpeellisia kirjoja kaikkiaan 25 nidettä. Lisäksi Pietarista
 lähetettiin rahaa kirkkoa varten. Kirkon vihkimisen yhteydessä asetettiin virkaan-
 sa Ilomantsin pappi Ivan Smoliankov. Hän oli entinen Liperin tiakka, jonka
 ilomantsilaiset olivat pyytäneet papikseen. Tiakaksi saatiin Petri Ivanov. Häntä
 seurasi Boris Rufinski. Entinen ortodoksinen pappila oli luterilaisten hallussa,
 joten ilomantsilaisten oli hankittava Smoliankoville uusi pappila. Kuudennusmie-
 het Petri Purmonen, Leviska Huurinainen, Petri Filipov ja Vasili Gregoriov
 ostivat seurakunnan varoilla Heikki Sivosen tilan (Ilomantsi 36 uusi 28) ortodok-
 sisen papin virkataloksi. Samalla pappila sai Kurenjoenniityn, Puohtenniemen ja
 nurmen Nuorajärveltä, Issakanvaaranniityn, Simananvaaranniityn, Peiposenvaa-
 ranvälisuon, Saarivaaranniityn, Myllysuon, Halla-ahonsuon ja Surisevankangas-
 suon. Pappilan rakennukset pystytettiin talkoilla ja pappilaan hankittiin lasi-
 ikkunat, mikä oli tuohon aikaan harvinaista. Pappilaa ryhdyttiin kutsumaan
 Protolaksi Ivan Smoliankovin seuraajan pappi Petri Protopopovin mukaan.
 Pappilan päärakennuksessa oli tupa, kamari ja keittiö. Leivintupa rakennettiin
 Nikolai Saostrovskille 1780-luvun alussa, jolloin koko pappila korjattiin perus-
 teellisesti. Seuraava suurempi korjaus tehtiin pappi Feodor Okulovin aikana 1830-
 luvun lopulla. Koska ortodoksinen pappila oli entinen kruununtila, joutui seura-
 kunta maksamaan siitä veroa. Tätä varten seurakuntalaisilta kerättiin pääsiäisra-
 ha. Ortodoksipapit anoivat yksi toisensa jälkeen, että ortodoksinen pappila
 vapautettaisiin tasapuolisuuden nimissä veroista aivan kuten luterilainen pappila.
 Vasta 1820-luvulla, jolloin ortodoksien oikeudellinen asema oli paranemassa,
 lupasi kruununvouti Gustaf Adolf Järnefelt muutosta pappilan verotukseen.
 Ilomantsin isonjaon järjestelyissä pappilan tiluksia järjestettiin uudelleen. Tia-
 koilla ei ollut omaa tilaa, vaan he joutuivat asumaan luterilaisen kappalaisen
 pappilan tilalla aina 1820-luvulle saakka, jolloin he saivat talon oman pappilansa
 yhteyteen. Ponomarin talo siirtyi seurakunnan haltuun 1850-luvulla.

Ilomantsin papit 1700-luvulla

Ilomantsin pappi Ivan Smoliankov oli oppinut lukemaan ja kirjoittamaan myös
 suomeksi, mutta muuten häntä luonnehdittiin opilta ja tavoiltaan huonoksi.
 Vuonna 1767 Smoliankov riiteli sonkajalaisen Leo Huurinaisen kanssa voisaata-
 vista. Pari vuotta myöhemmin hän löi Hoilolan Jefim Kannista, joka oli

haukkunut pappia. Smoliankov kuoli elokuussa 1771. Arkkipiispa vihki seuraavaksi papiksi entisen tiakan Petri Ivanovits Protopopovin. Hän osasi kristinopin edeltäjänsä paremmin. Ilomantsin luterilainen kirkkoherra Henrik Stenroth asetti hänet virkaansa 1775. Protopopovin kerrotaan olleet synkkämielinen ja kivulias pappi. Pitkään hän ei hoitanut virkaansa, sillä hän muutti sairastuttuaan Venäjälle syksyllä 1776. Protopopov kuoli Viipurin tiakkana 1792. Hänen jälkeensä Liperin pappi Simon Saostrovski hoiti myös Ilomantsin seurakuntaa, kunnes vuonna 1778 Ilomantsiin saatiin uudeksi papiksi Nikolai Semenovits Saostrovski, entinen Käkisalmen tiakka. Tavoiltaan Sastrovskin kerrotaan olleen moitteeton. Hänen aikanaan papin palkka-asiat järjestettiin uudelleen. Saostrovski neuvotteli ilomantsilaisten kanssa sopimuksen, jonka mukaan pappi sai jokaiselta talolta 12 kappaa viljaa, 2 leipää, naulan voita jokaisesta lehmästä, talia, kuivaa lihaa tai rahaa, kalaa, pellavaa, hamppua, villaa ja päivätöitä. Torpat maksoivat vähemmän. 1820-luvulle saakka papit saivat myös turkiksia. Tämän lisäksi Ilomantsin papit ja kirkonpalvelijat saivat vuoteen 1824 saakka Venäjältä avustusta. Sen jälkeen lisäpalkkaa ryhdyttiin maksamaan Suomen valtion varoista. Ortodoksipapit kantoivat tulonsa vuosittain tekemillään matkoilla aivan kuten luterilaiset virkaveljensä. Kun sota Venäjää vastaan alkoi keväällä 1789, Sastrovski pakeni Venäjälle, jossa hän pääsi Viipurinlinnan papiksi. Uudeksi papiksi Ilomantsiin määrättiin entinen Viipurin tiakka Ivan Stefanov. Hänen kerrotaan olleen hilpeä, seurallinen ja vapaamielinen mies, jolla oli tapana joka toisena pyhäpäivänä selittää pyhiä tekstejä suomen kielellä. Sunnuntaisin hän opetti lapsia lukemaan. Stefanov kuoli kesällä 1807. Uudeksi papiksi määrättiin Viipurissa koulunsa käynyt Liperin papin poika Ivan Petrov. Suomen sodan aikana Petrov otettiin Venäjän sotaväkeen oppaaksi ja tulkiksi. Hän kunnostautui sodassa, sillä hän sai toimistaan useita kunniamerkkejä. Vastapuolen käsitys Petrovista oli tietysti päinvastainen. Luterilaisten Petrovista antamaa negatiivista kuvaa vahvisti miehen kiivasluontoisuus. Liperissä ollessaan hän riitautui luterilaisen papiston kanssa. Ilomantsissa hän tappeli koverolaisen Matti Lehikoisen ja kuolismaalaisen Riiko Hattusen kanssa. Suomen sodan loppuajan Petrov oli Pietarissa. Tänä aikana Ilomantsin pappina toimi Andrei Stefanov. Sodan päätyttyä Petrov palasi Ilomantsiin.

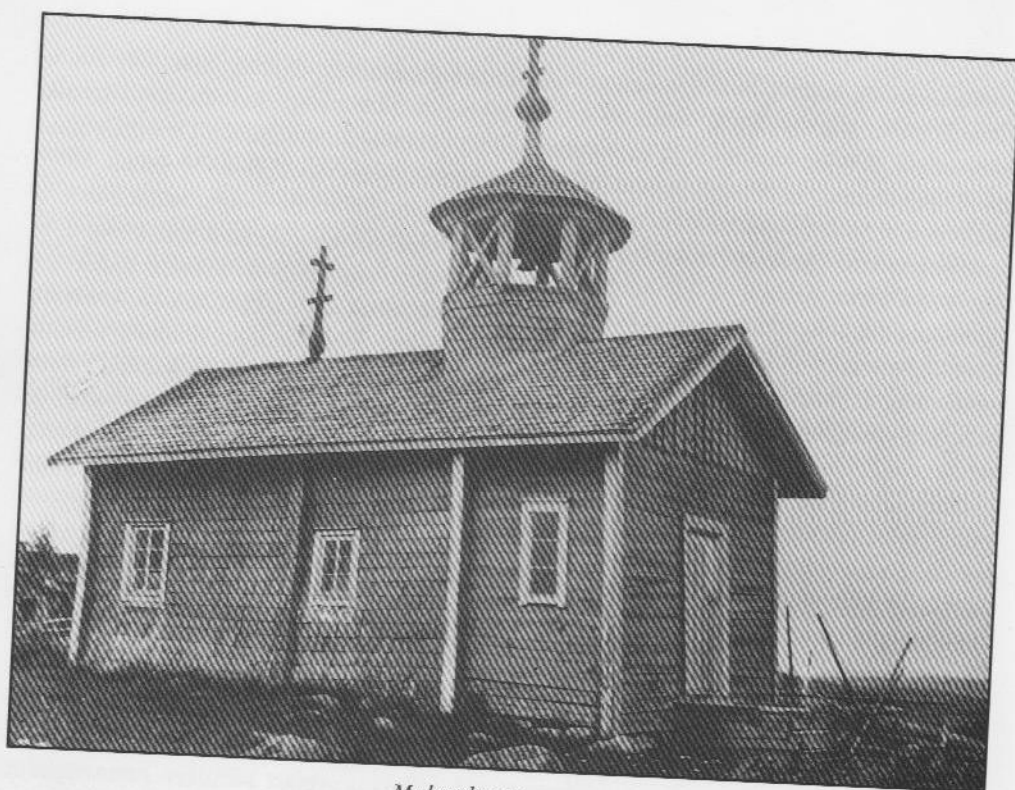
Väliaikainen kirkko kesti sata vuotta

Heinäkuun 27. päivän vastaisena yönä kesällä 1794 salama iski luterilaisen kirkontorniin ja sytytti luterilaisen kirkon tuleen. Siitä tuli levisi ortodoksiseen kirkkoon ja muihin Pappilanvaaran rakennuksiin. Molemmat kirkot paloivat maan tasalle. Palon jälkeen kumpikaan kirkko ei jäänyt mäen päälle. Kirkkojen tontit ja hautausmaat liitettiin luterilaisten pappiloiden tiluksiin. Uudet tontit määrättiin entiseltä kirkkomäeltä pohjoiseen. Uusi luterilainen kirkko rakennettiin Malisenmäelle ja ortodoksiselle kirkolle erotettiin uusi tontti käräjätaon läheltä. Samalla ortodoksinen kirkko menetti hallitsevan asemansa Ilomantsin kyläkuvassa. Suojärveläinen Danila Gabrielov otettiin uuden kirkon rakennusmes-

...iksi, mutta työ jäi häneltä kesken. Kuuksenvaaralainen mylläri Ivan Hjalka ja *Offian* (Ohvana) Ivanov lupasivat rakentaa kirkon valmiiksi Elían päivään mennessä. Kuudennusmiehet saivat huolehtia rakennustarvikkeiden hankinnasta ja kuljetuksesta kirkkorakennukselle. Kello ostettiin Venäjältä. Vuonna 1798 kirkko oli valmis ja kaikin puolin hyvässä kunnossa. Ennen uuden kirkon valmistumista jumalanpalveluksia pidettiin pappi Andrei Stefanovin kotona ja Koveron tsasounassa. Venäjän keisarinna Katariina II avustuksella kirkkoon hankittiin uudet vaatteet, ikonit, kirjat ja koristukset. Ulkonaisesti uudesta kolmihuoneisesta kirkosta tuli vaatimaton. Tämä väliaikainen kirkko sijaitsi nykyisten sankarihautojen kohdalla. Lämmittämättömässä kirkossa oli tilaa vain kahdelle sadalle seurakuntalaiselle. Kirkon perustus oli huono, katto vuoti ja seinät pullistelivat niin, että ilomantsilaiset päättivät rakentaa uuden kirkon. Ensimmäiset keskustelut uuden kirkon tarpeellisuudesta käytiin jo vuonna 1822 pidetyssä kirkonkokouksessa. Yritys jäi varojen puutteessa toteutumatta, mutta kirkkoa uusittiin. 1840-luvulta säilyneen piirustuksen mukaan Ilomantsiin suunniteltiin empirehenkistä, keskuskupolilla ja kellotornilla varustettua puukirkkoa. Valitettavasti köyhän seurakunnan varat eivät tahtoneet riittää edes vanhan kirkon korjaamiseen, vaan pappi Feodor Okulov joutui anomaan virka-apua kerätessään varoja kirkon korjaukseen vuonna 1845, jolloin pahimmat viat korjattiin. Ilomantsin kirkkoa korjattiin jälleen vuosina 1865 ja 1870, jolloin kirkkoon hankittiin uusi ikonostaasi Suistamon vanhasta kirkosta. Vuonna 1888 hankittiin uudet piirustukset suurempaa kirkkoa varten. Näiden pietarilaisen arkkitehdin D.Sadovkovin laatimien piirustusten mukaan rakennettu nykyinen kirkko pystytettiin vuonna 1891. Ilomantsin vanha kirkko purettiin vuonna 1917.

Lahjoja seurakuntalaisilta ja Venäjältä

Jos Ilomantsin ortodoksinen kirkko hävisi ulkonaisessa komeudessaan luterilaiselle kirkolle, oli se esineistöltään rikkaampi kuin parhaimpien luterilaisten emäseurakuntien kirkot — puhumattakaan Ilomantsin luterilaisesta kirkosta. Kirkollisen kalustonsa ortodoksiset seurakunnat saivat pääasiassa lahjoituksina Venäjältä, mutta myös omilta seurakuntalaisiltaan. Vuonna 1791 Ilomantsin kirkon omaisuuteen kuului muun muassa kaksi damastista felonia, sininen ja punainen silkkinen alusstikari, sinisin silkkikoristein kirjailtu feloni, vanhempi kultakoristein kirjailtu feloni, turkisvyö ja hihat, joissa oli violetti silkkikoristelu. Kirkon pyhäpöytä ja uhripöytä oli päällystetty sini- ja punakirjonteisin silkkipeittein. Pyhällä pöydällä oli silkkikangas, kolme sinisilkistä ehtoollisliinaa, silkkinen ehtoollispeite, suuri ja kaunis hopeinen ehtoolliskalkki, kaksi hopeista ehtoollislautasta eli diskosta, hopeamalja jälkiviiniä varten, kaksi hopearistiä, kaksi vihkikruunua, metallinen suitsutusastia ja neljä suurta kynttelikköä. Nämä kirkon aarteet houkuttelivat varkaita. Syyskuussa 1828 varas murtautui sisälle kirkon ikkunasta ja varasti kirkosta 665 grammaa painavan hopeisen ehtoolliskalkin, hopeisen vihkikruunun, suuren ja kaksi pienempää hopeadiskosta sekä messinkisen lusikan. Varasta ei tavoitettu. Salmin kirkosta saatiin lainaksi yhtenäiset tina-

Melaselän tsasouna

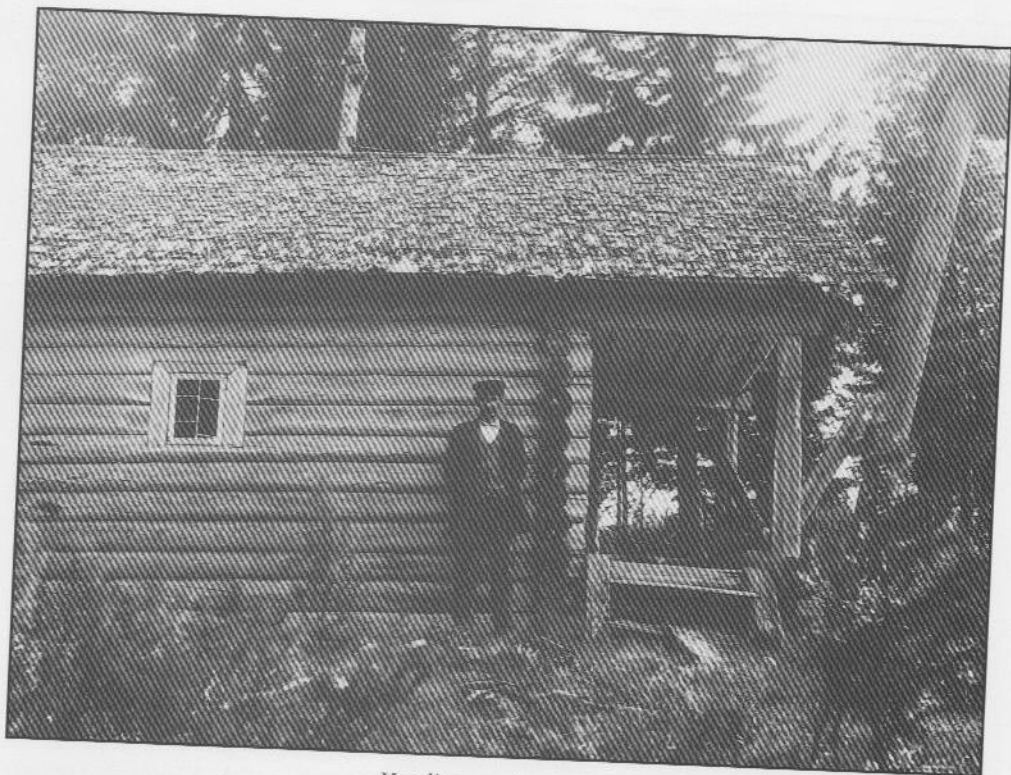

Melaselän tsasouna

... Toinen varkaus kirkkoon tehtiin kesäkuussa 1870, jolloin varkaat veivät kaksi pyhän pöydän käsiristiä, pyhien lahjojen säilytysarkun, pyhän antiminssin, kaksi ehtoollispeitettä ja kaksi hopeista suitsutusastiaa.

Koveron tsasouna ja pitäjän muut tsasounat

Ortodoksiseen kulttuuriin kuuluivat olennaisena osana kyläkappelit eli tsasounat. Vanhimpien tsasounien tutkimista vaikeuttaa se, että niistä ei juuri löydy kirjallisia lähteitä. Muistitiedon mukaan tsasounia on ollut Tokrajärvellä, Tyrjänmaassa, Kivilahdessa, Kaltimossa ja Revonkylässä. Epävarmempia tsasounapaikkoja ovat Ahvenisen Ollukkalanniemi, Maukkula, Nesterinsaari, Löytöjärvi, Savinki ja Öllölä. Kuitenkin varmoina voidaan pitää vain 1700-luvun alun kartoihin merkittyjä Sonkajan, Ryökkylän, Ostronsaaren, Ontronvaaran ja Koveron tsasounia. Luterilainen esivalta puuttui 1700-luvun alussa tsasouniin ja niitä ympäröivien kalmistojen käyttöön. Ortodoksiseen perinteeseen kuulunut ruuanmaatti haudoille ja vainajien muistelu nähtiin taikauskona. Erityisen pahana papisto piti sitä, että myös jotkut luterilaiset veivät satonsa esikoisia tsasounaan. Maaherra Jacob Henrik Wrede antoi määräyksen läänin ja Karjalan seurakuntien viranomaisille kaikkien tsasounien hävittämisestä. Ilomantsista hävitettiin vielä 1700-luvun vaihteessa käytössä olleet Sonkajan, Ryökkylän, Ostronsaaren ja Ontronvaaran tsasounat. Puheet tsasounoitten laittomuudesta johtivat siihen, että yksinkertaisena pidetty koverolainen renki Jussi Tolonen poltti Koveron tsasounan. Tolonen ei saanut teolleen ymmärrystä. Teko oli siksi törkeä, että asia vietiin hovioikeuteen. Hovioikeudessa Tolonen yritti väittää hävittäneensä laituman noituudenharjoituspaikan. Väitteessä oli osin perää, sillä Tolonen itse oli uhraannut tsasounassa kolme hopeaäyriä muutamaa vuotta aiemmin. Tästä hyvästä hän oli saanut 10 hopeataalaria sakkoa. Liekö sakkotuomio sitten innostanut Tolosen polttopuuhiin. Tämän jälkeen ei tsasounista taikauskon harjoituspaikoina puhuttu. Koveron tsasounan uusimista ryhdyttiin puuhaamaan 1750-luvun lopulla. Päämiehinä olivat koverolainen isäntä ja maakauppias Maksima Toroskainen ja kuusjärveläinen Feodor Huurinainen. He palkkasivat vuonna 1757 Feodor ja Ivan Ihanuksen rakentamaan tsasounan ja hankkimaan rakennustarpeet, hirret, laudat, päreet ja koukut. Kolme vuotta myöhemmin todettiin, että työ oli jäänyt kesken ja tarpeet lahonneet. Ihanukset olivat epäonnistuneet työnjohtajina. Lisäksi Öllölän ja Luutalahden ortodoksit olivat kieltäytyneet osallistumasta rakentamiseen. Uusiksi rakentajiksi valittiin sonkajalainen Trofim Huurinainen ja koverolainen Vasili Ratinen. Tsasouna valmistui vuonna 1765. Tsasounassa oli myös kellotorni, josta kylän asukkaat voitiin kutsua koolle. Yhdeksän vuotta myöhemmin Porvoon tuomiokapituli ryhtyi kyselemään tämän tsasounan tarpeellisuutta ja käyttöä. Takana oli nytkin epäily taikauskon harjoittamisesta. Kun ortodoksit selittivät tarvitsevansa rukoushuonettaan uskonsa harjoitukseen ja vetosivat uskonnonvapauteen, niin kapituli myöntyi epäröiden. Tuomiokapituli sanoi silti pitävänsä parempana tsasounien hävittämistä. Koveron tsasouna rappeutui vuosisadan loppuun mennessä ja 1804 koverolainen Ivan Ratinen anoi

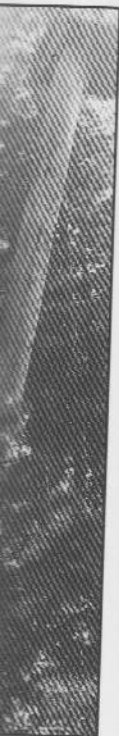

Kuolismaan tsasouna

Vuottoniemen tsasouna

Kovero
 uusi ruk
 hävinnä
 Melase
 rakensi
 joka my
 syntymä
 ja toine
 Karjalan
 vaaran,
 lienevät
 1810-luk
 liskolla.
 laisten,
 tsasouna
 Anders
 ten kylä
 asioissa
 Surkisen
 tsasouni
 maitoon
 siin lupa
 kin kylä
 hylkäsi
 ta huoli
 180
 men tsa
 on ensi
 Kuolism
 tsasouna
 tsasouna
 vuoraus
 Kyprian
 huomatt
 vuosina
 kahdeks
 laskettu
 niemen
 sounat M
 luvun al

Koveron, Konnunniemen ja Kuusjärven ortodoksien kanssa lupaa saada rakentaa uusi rukoushuone Koveroon. Asian käsittelystä ei ole tietoa, koska asiakirjat ovat hävinneet. Koveron tsasouna oli joka tapauksessa pystyssä vuoteen 1905 asti. Melaselästä ja Nehvonniemestä oli matkaa kirkolle kuusi peninkulmaa. Kyläläiset rakensivat ensin tsasounan ja anoivat vasta sitten sille lupaa tuomiokapitulilta, joka myönsi luvan vuonna 1766. Melaselän tsasouna pyhitettiin Jumalanäidin syntymälle. 1700-luvun lopulla Ilomantsissa oli kaksi tsasounaa, toinen Koveron ja toinen Melaselän kylässä. Henrik Winter ei vuodelta 1796 olevassa Ruotsin Karjalan ortodoksisia seurakuntia käsittelevässä väitöskirjassaan mainitse Hattuvaaran, Kuolismaan, Ontronvaaran tai Vuottoniemen tsasounia, joten nämä lienevät syntyneet vuoden 1796 jälkeen. Niiden todennäköisin rakennusaika on 1810-luku. Ontronvaaran tsasounaa ryhdyttiin puuhaamaan 1700-luvun jälkipuoliskolla. Ontronvaaralainen Larion Surkinen anoi ontronvaaralaisten, kuolismaalaisten, vuottoniemeläisten ja liusvaaralaisten puolesta, että he saisivat rakentaa tsasounan Ontronvaaraan. Ilomantsin luterilainen kirkkoherra, lääninrovasti Anders Norrgren piti suotavana, ettei kylillä olisi tsasounaa. Käviväthän kaukaisien kylien luterilaisetkin Ilomantsin kirkolla jumalanpalveluksissa ja muissa asioissa papin luona. Kasteet taas voisi suorittaa pirteissä. Norrgren selitti Surkisen pyynnön johtuvan ortodoksien erikoislaatuista tavoista. Heillä oli tsasounien luona lehtonsa, siellä he uhrasivat vuodentulon esikoisia, söivät maitoon keitettyä puuroa ja saivat tilaisuuden itkeä kuolleitaan. Jos nyt annettaisiin lupa yhden tsasounan pitämiseen, se muodostaisi ennakkotapauksen toistekin kylien tsasounien palauttamiseksi. Tällä perusteella Porvoon tuomiokapituli hylkäsi anomuksen. Mutta ontronvaaralaiset rakensivat tsasounansa vastustuksesta huolimatta. Se oli käytössä viimeistään 1820-luvun vaihteessa.

1800-luvun alusta periytyvät myös Hattuvaaran, Kuolismaan ja Vuottoniemen tsasounat. Vuottoniemen Jumalanäidin syntymälle pyhitetystä tsasounasta on ensimmäinen maininta vuodelta 1824. Samana vuonna mainitaan myös Kuolismaan ja Hattuvaaran apostoli Pietarille pyhitetyt tsasounat. Kuolismaan tsasouna oli perimätiedon mukaan rakennettu vanhasta aitasta. Hattuvaaran tsasounaa on korjattu useaan otteeseen. Eteinen, nykyinen torni ja ulkoseinien vuoraus ovat 1910-luvulta, jolloin tsasouna uusittiin perusteellisesti apulaiksiispa Kyprianon käyntiä varten. Nykyinen sisähuone, kappelin vanha runko-osa on huomattavasti vanhempi. Ilomantsin kruunuvouti Gustaf Adolf Järnefelt kertoi vuosina 1826 ja 1830, että Ilomantsissa olisi ortodoksien kirkon lisäksi ollut kahdeksan puista tsasounaa. Tsasounien suuri määrä johtui siitä, että mukaan oli laskettu Hattuvaaran, Koveron, Kuolismaan, Melaselän, Ontronvaaran ja Vuottoniemen (Vuottojärvi) tsasounien lisäksi myös vanhauskoisten luostareiden tsasounat Megriltä ja Pakkalammelta. Liusvaaralaiset rakensivat tsasounansa 1900-luvun alussa.

Liusvaaran tsasouna

Mekrin luostari 1915

Pahkalammin luostarin kaksi munkkia palvelijansa kanssa

Autonomian aika paransi ortodoksien asemaa

Ilomantsin ortodoksien seurakunnan asema parani autonomian aikana. Heti kun Venäjä oli vallannut Suomen Ruotsilta, saatiin havaita merkkejä muutoksesta. Suomen sodan päätyttyä vuonna 1809 lahjoitti keisari Aleksanteri I Ilomantsin ortodoksiselle kirkolle uuden puvuston ja pyhäpöytää ja uhripöytää varten keltaiset batistipeitteet. Merkittävä muutos ortodoksien kannalta oli Viipurin läänin palauttaminen Suomen yhteyteen. Kun Suomessa oli tätä ennen ollut vain Ilomantsin ja Taipaleen ortodoksiset seurakunnat, tuli Viipurin läänin yhdistämisen jälkeen kahdeksan ortodoksista seurakuntaa lisää. Monia vanhoja ortodokseja sortaneita määräyksiä voitiin nyt ryhtyä oikaisemaan. Eräs tällainen oli ortodoksien maksuvelvollisuus luterilaisille papeille. Ortodoksien oli suoritettava kirkolliset maksut pitäjiensä luterilaisille papeille omistamiensa talojen puolesta. Nämä maksut tuli kantaa kruununverojen yhteydessä, ellei luterilaisen papin ja ortodoksien kanssa toisin sovittu. Tämä päätös oli nostattanut ortodoksien keskuudessa ankaran vastustuksen, kun luterilaiset papit vaativat maksuja ja ortodoksit kieltäytyivät niitä maksamasta. Kuuksenvaarialaiset Konrad Piiraniemi, Vasili Purmonen ja Trofim Surakka kieltäytyivät suorittamasta luterilaisen papin maksuja. Vähän myöhemmin myös Vasili Romanainen, Ontrei Puharinen ja Tero Lipitsäinen asettuivat vastarintaan. Kuopion lääninhallitus määräsi heidät suorittamaan maksut. Vastarinnasta oli kuitenkin se hyöty, ettei Ilomantsissa asetusta pantu toimeen koko laajuudessaan. Kirkkoherrat Johan Molander ja Ivan Stefanov sopivat keskenään saatavien jakamisesta eräillä kiistanalaisilla tiloilla.

Viipurin läänin Suomeen yhdistämisen jälkeen kysymys pappien saatavista nousi uudelleen esille. Maksuvelvollisuus irrotettiin tilasta ja siirrettiin sen omistajasta riippuvaksi. Virassa olevat luterilaiset papit saivat elinajakseen korvauksen näin koituvasta tulojen vähennyksestä. Tämän jälkeen tilanne rauhoittui ja ortodoksit maksoivat maksunsa vain omalle papilleen. Ortodoksien uskonnonvapautta koskevien määräysten mukaan ortodoksit saivat vapaasti kokoontua jumalanpalveluksiin, ja luterilaisia varoitettiin häiritsemästä heidän menojaan. Mutta käytännössä uskonnonvapautta loukattiin ja ortodoksit pappia ja kirkonpalvelijoita myöten veloitettiin käymään luterilaisissa jumalanpalveluksissa. Ortodoksien oli erilaisesta ajanlaskusta huolimatta vietettävä suuret juhlapyhät samaan aikaan kuin luterilaisten. Määräyksen takia Ilomantsin ja Liperin ortodoksit joutuivat viettämään pyhänsä praasniekkoinen eri aikoina kuin naapurinsa rajan takana Aunuksessa. Ortodoksien keskuudessa oli käytössä juliaaninen eli vanha ajanlasku. Se oli 1800-luvulla uudesta eli gregoriaanisesta ajanlaskusta 12 päivää jäljessä. Kun luterilaisessa Suomessa oli käytössä gregoriaaninen ajanlasku, joutuivat hajallaan luterilaisten keskuudessa asuneet Ilomantsin ortodoksit käyttämään kahta ajanlaskua. Heti autonomian alussa Ilomantsin ja Taipaleen ortodoksit anoivat, että he saisivat viettää kirkkopyhiä vanhan ajanlaskun ja oman kirkkonsa perinteiden mukaisesti. Keisarin päätöksellä ortodoksit vapautettiin viettämästä lepopäivinä luterilaisia kirkkopyhiä. He eivät kuitenkaan saaneet tehdä kauppaa tai muuta julkista työtä luterilaisen jumalanpalveluksen aikana. Sen sijaan luterilaiset saivat esteettä tehdä töitä ortodoksien kirkkopyhinä.

Autonomian ajan papit ja kirkonpalvelijat

Suomen sodan jälkeen Ilomantsiin palannut Ivan Petrov kuoli vuonna 1817. Seuraava pappi Aleksei Petrov (pappina 1818—1825) oli isovenäläisen papin poika. Edeltäjänsä verrattuna Aleksei Petrov vaikuttaa olleen rauhallinen ja vaatimaton pappi. Vuosina 1825—1848 pappina toiminut Feodor Maksimovits Okulov oli vanhaa karjalaista pappissukua. Hän hoiti virkatehtävänsä huolella ja hänelle myönnettiin useita kirkollisia kunniamerkkejä. Feodor Okulov kuoli joulukuussa 1849. Ilja Feodorovits Zotikov astui virkaan 1850. Tämä Pietarin hengellisessä seminaarissa opiskellut ponomarin poika ehti olla virassa vain kolme vuotta. Vuosina 1853—1860 kirkkoherrana oli Vasili Andrejevits Diakonov. Myös hän oli pappissukua. Hän oli juuri ehtinyt lopettaa Pietarin hengellisen seminaarin toisen luokan, kun piispa Kristofer määräsi hänet Ilomantsin papiksi. Diakonovin aikana aloitettiin Ilomantsissa ortodoksisten pyhäkoulujen pito. Jokainen alle 22 vuotias lukutaidoton ortodoksi oli velvollinen käymään sunnuntaisin kylänsä pyhäkoulussa. Petroskoilaisen papin poika Ivan Feodorovits Albinski määrättiin Ilomantsin papiksi kesällä 1860. Hän oli opiskellut Aunuksen hengellisessä seminaarissa. Toisen kurssin suoritettuaan hänet oli määrätty seminaarin kirjuriksi, sen jälkeen Suistamon papiksi, josta virasta hänet siirrettiin Ilomantsin papiksi. Hänen aikanaan aloitettiin Ilomantsissa suomenkieliset jumalanpalvelukset. Albinski toimi Ilomantsin pappina vuoteen 1871 saakka. Suomen sodan jälkeen Ilomantsin tiakaksi määrättiin Nikolai Stefanov. Hän oli tiakkana vuosina 1809—1814. Stefanov oli isovenäläisen papin poika, mutta hän osasi suomea. Ponomarina toimi 1800-luvun alussa pappi Ivan Petrovin poika Petri. Hän oli käynyt Viipurin seurakunnan koulua ja saanut jatko-opetusta Valamon luostarissa. Seuraava tiakka oli Mihail Petrovits Bolotinski (1823—1832). Myös hän oli pappisperheestä ja opiskellut Pietarin hengellisessä seminaarissa alemmilla kursseilla. Kun Mihail pääsi Liperin papiksi, siirtyi Ilomantsin tiakan virkaan velipoika Semjon Petrovits Bolotinski (1832—1840). Semjon Bolotinski oli opiskellut Petroskoin kihlakunnan koulussa. Ilomantsista hän siirtyi Pietariin. Ponomari Petrin kuoltua vuonna 1829 virka oli kolme vuotta avoinna, ennen kuin sen otti vastaan Vasili Stepanovits Uspenski (1832—1846). Hän oli tiakan poika ja oli opiskellut Petroskoin seurakunnan koulussa. Papin poika oli myös tiakkana vierailut Nikolai Zaboikin (1842—1843). Hän oli opiskellut Pietarin hengellisessä seminaarissa ja kävi Ilomantsissa vain harjoittelemassa. Pitempään tiakkana viihtyi Dimitri Ivanovits Alvianski (1844—1853). Tämä ponomarin poika oli opiskellut Novgorodissa. Sieltä hänet määrättin ensin Suistamon ponomariksi ja sitten Ilomantsin tiakaksi. Alvianski piti Ilomantsin kirkonkylässä koulua, jossa lapsia opetettiin lukemaan suomeksi ja venäjäksi. Tätä ennen Ilomantsin ortodokseja oli opettanut entinen räätäli Timofei Stroganov. Hän hoiti muutaman vuoden myös ponomarin virkaa. Papin poika oli puolestaan seuraava ponomari Mihail Leontjevits Markov (1846—1853). Tiakka Alvianskia seurasi Tihvinässä opiskellut papin poika Nikolai Grigorevits Brilman eli Brilliantov vuonna 1858. Viimeinen tämän ajan tiakoista oli Feodor Gavrilovits Solntsev, joka tuli Ilomantsiin lokakuussa 1860. Hän oli syntynyt Uuden-Laatokan kihlakunnassa tiakan poikana.

Solntsev oli opiskellut Pietarin Aleksanteri Nevskin hengellisessä seminaarissa. Vuonna 1858 Ilomantsiin tullut ponomari Ivan Andrejevits Diakonov (1858—1863) oli viipurilaisen papin poika. Hän oli opiskellut Petroskoin hengellisessä oppilaitoksessa.

Ponomarien opillinen taso nousi koko 1800-luvun ajan, sillä ponomarin virka oli monelle papin alulle tärkeä harjoittelupaikka. Suomalaiskansallisessa historiankirjoituksessa 1700—1800-lukujen Ilomantsin ja Taipaleen ortodoksisista papeista ja kirkonpalvelijoista on annettu hyvin negatiivinen kuva. Kielteinen näkemys perustuu koulusivistystä painottaneen luterilaisen esivallan arvioihin, joten kuva on yksipuolinen. Riitojen ja valitusten perusteella näyttää tosin selvältä, että 1700-luvun alkupuolen papit eivät pystyneet kunnolla hoitamaan tehtäväänsä, mutta on otettava huomioon, että papin oli toimittava luterilaisen väestön keskuudessa ja luterilaisen esivallan valvonnassa. Monet Ilomantsiin lähetetyistä papeista olivat karjalaissyntyisiä, tai ainakin he olivat vierailleet Ruotsin Karjalassa, jota käytettiin nähtävästi jonkinlaisena harjoittelupaikkana. Huolimatta siitä, että papit osasivat suomea, Porvoon tuomiokapituli valitti jatkuvasti jumalanpalvelusten toimittamisesta venäjäksi ja painotti kansankielisen jumalanpalveluksen merkitystä luterilaisen kirkon tapaan.

Suhteet luterilaisiin naapureihin

On varmaa, että luterilaisuuden kosketus on vaikuttanut ortodokseihin ja heidän kirkkoonsa. Ilomantsissa ortodoksit säilyttivät kuitenkin paremmin vanhat tapansa kuin lännenpänä luterilaisten keskuudessa asuneet luterilaiset. Luterilaiset piispan- ja rovastintarkastustenpitäjät valittivat toistuvasti ortodoksisten seurakuntien siveellisen tason alhaisuutta. Esimerkiksi vuonna 1780 ortodoksien keskuudessa sanottiin olleen enemmän rikollisia kuin luterilaisten, vaikka seurakunta oli pienempi, puhumattakaan ortodoksien yleisestä taipumuksesta taikuteen, tuhmaavaisuuteen ja vilppiin. 1800-luvun vaihteessa mainittiin laitonta yhdyselämää olevan runsaasti. On syytä epäillä tällaisten arvioiden totuudellisuutta silloin, kun vertaillaan luterilaisia ja ortodokseja. Myös aivan toisenlaisia havaintoja tehtiin: ortodokseja on mainittu säästäväisemmiksi, reippaammiksi ja uutterammiksi kuin luterilaisia. Ortodoksien ja luterilaisten suhteista on säilynyt muutamia aikalaiskuvauksia 1700-luvun lopulta ja 1800-luvun alusta. Niissä ortodokseja pidettiin luterilaisia varakkaampina. Henrik Winterin vuonna 1796 ilmestyneen väitöskirjan mukaan syynä tähän oli ortodoksien suurempi huolellisuus ja ahkeruus. He esimerkiksi opettivat lapsilleen, niin tytöille kuin pojille, pienestä pitäen kankaiden kutomista. Ortodoksit noudattivat Winterin mukaan suurta säädyllisyyttä ja ihmistapoja ja kohtelivat toisiansa siivosti. Elias Lönnrot kirjoitti matkakertomuksessaan vuodelta 1828 miten ortodoksit elivät hyvässä sovussa luterilaisten kanssa:

”Luulenpa, että tuskin koskaan kummallakaan puolella on tapahtunut sellaista toisen uskon tuomitsemista ja oman uskon ylistelyä kuin se, joka usein

jokapäiväisenä riidan aiheena esiintyy Etelä-Euroopassa niissä paikoin, missä kahteen eri uskontunnustukseen kuuluvaa kansaa asuu lähellä toisiaan tai sekaisin. Päävastoin luterilaiset suomalaiset täällä menevät joka sunnuntai kreikanuskoi- seen jumalanpalvelukseen, joka alkaa jotakuta tuntia aikaisemmin kuin heidän oma jumalanpalveluksensa, ja kreikanuskoiiset kulkevat taas omasta kirkostaan, pappi etunenässä, luterilaiseen kirkkoon.”

Aivan näin sydämelliset eivät ortodoksien ja luterilaisten välit Ilomantsissa olleet, sillä ortodoksit joutuivat olemaan koko ajan puolustuskannalla. Lönnrotin kuvaamassa tapauksessa, jossa ortodoksit kävivät luterilaisessa kirkossa, oli kysymys todennäköisesti pitäjänkokouksesta. Eräs kirkkokuntien välisten suhteiden mittari olivat seka-avioliitot. Luterilaisten ja ortodoksien väliset seka-avioliitot olivat Ilomantsissa harvinaisia. Kun molemmat kirkkokunnat suhtautuivat seka-avioliittoihin kielteisesti, niin koko 1700-luvun aikana solmittiin vihittyjen luetteloiden mukaan varmuudella vain viisi seka-avioliittoa. Näistäkin harvoista tapauksista saatiin riittävästi riidanaiheita. 1800-luvulla, jolloin kirkkokuntien asenne seka-avioliittoja kohtaan lieveni, seka-avioliittojen määrä rupesi kasva- maan. Ilomantsissa ortodoksien ja luterilaisten suhteiden lämpenemistä osoittaa, että pappi Feodor Okulov salli tyttärensä Akuliinan mennä naimisiin nimismies Adolf Nygrénin kanssa vuonna 1835. Papin antama esimerkki rohkaisi muita, sillä tämän jälkeen seka-avioliitot lisääntyivät. Ilomantsissa seka-avioliitot olivat silti harvinaisempia kuin Liperissä, sillä varsinkin itärajan kylien ortodokseilla oli mahdollisuus hakea samanuskoinen puoliso valtakunnan rajan takaa. Yhteiselosta huolimatta ortodoksien ja luterilaisten suhteet eivät olleet kitkattomia. Rauhalli- sen pinnan alla kyti. Sota-ajat osoittivat, ettei ortodoksien kiinnittäminen luteri- laiseen yhteiskuntaan onnistunut. Sota-aikoina ortodoksit saivat tukea venäläisiltä uskonveljiltään ja useimmiten suhteet luterilaisiin katkesivat kokonaan. Luterilai- sista kootut talonpoikaisjoukot ryöstivät omia ortodokseja ja näennäisen rauhalli- set naapurisuhteet kääntyivät avoimeksi vihanpidoksi.

Vanhauskoisten vähemmistö

Ortodoksinen kirkko ei ollut sisäisesti yhtenäinen, vaan myös siinä kuten luterilaisessa kirkossa, esiintyi useita lahkolaisliikkeitä. Ilomantsilaisia lahkolais- liikkeistä kosketti vanhauskoisuus, joka sai jalansijaa pitäjän itäosissa sinne perustettujen vanhauskoisten luostareiden ja rajan yli tulleen asutusvirran vuoksi. Vanhauskoiset pitivät kiinni vanhoista liturgisista kirjoista, eivätkä alistuneet Venäjän kirkossa 1600-luvulla tehtyihin uudistuksiin. Vanhauskoisia vieraili Ilomantsissa jo 1600-luvulla, mutta vasta seuraavan vuosisadan aikana heitä asettui Ilomantsin itäkyliin Hattuvaaraan, Kuolismaahan, Liusvaaraan ja Vuotto- järvelle. Vanhauskoiset eivät halunneet olla tekemisissä virallisen kirkon kanssa, sillä se olisi merkinnyt liittoutumista Antikristuksen kanssa. Ilomantsin vanhaus- koiset pitivät siksi omia pappeja. Vanhauskoiset eivät toiveistaan huolimatta saaneet olla Ilomantsissa rauhassa, vaan heitä patisteltiin virallisen kirkon piiriin.

Hattuvaaran kylää 1957

Ensimmäinen Ilomantsiin tullut vanhauskoisten sukupolvi pysyi uskossaan, mutta sitten painostus alkoi tuottaa tulosta ja vanhauskoisuus väistyi. Vanhauskoisuus sai kuitenkin uutta kannatusta, kun Pahkalammelle ja Megriin perustettiin vanhauskoisten luostarit 1800-luvun vaihteessa. Lyhyen aikaa 1800-luvun puolivälissä Liusvaarassa oli vanhauskoisten kelja. Vuottoniemen kylässä sijainneen Pahkalammen luostari perustaja oli Aunuksesta paennut loismies Marki Aleksandrov. Luostarissa oli kaksi asuinrakennusta. Lähellä luostaria asui kaksi erakkoa. Megrin luostarin perusti Onofrei-niminen mies aivan Venäjän rajalle Megrijärven Suomen puoleiselle rannalle. Megri oli alkujaan miesluostari, mutta sittemmin sinne tuli myös naisia. Ilomantsin luostarit olivat pyhiinvaelluspaikkoja, jonne vanhauskoisia kokoontui hiljentymään laajoilta alueilta. Ilomantsin luostarit olivat varakkaita. Varallisuutta lisäsivät Pietarista ja Moskovasta tulleet lahjoitukset. Keväällä 1842 takavarikoitiin Pahkalammen ja Megrin luostareiden kellot. Ne sijoitettiin Ilomantsin ortodoksisen kirkon torniin. 1800-luvun puolivälissä luostarit alkoivat köyhtyä, kun valtio tiukensi valvontaansa. Liusvaaran keljan ja Pahkalammen luostarin toiminta päättyi aiemmin kuin Megrin, jonne viimeiset asukkaat siirtyivät. Megrin viimeinen nunna kuoli vuonna 1919.

Ismo Björn, Su
Pieksämäki 199
Ismo Björn, Ry
(toim.) Tapio I
artikkeleita Ant
tinen tiedekunt
Ismo Björn, Ry
1800-luvun puo
Heikki Kirkin
Historica Jyväsk
Heikki Kirkin
Joensuu 1970.
Heikki Kirkin
Heikki Koukk
Markku Haapi
Erkki Kuujo, I
Aulis V.A.Kör
Pentti Laason
toimituksia 72
Pentti Laason
1967.
Maria Marko
koiton joului
R.A.Mäntylä,
Sarja B osa X
Novgorodin v
Todistuskapp
Asiakirjoja, j
Sergei Okulov
Lars Petterss
Helsinki 1943
Erkki Piiroin
Veijo Salohel
patrum. Libe
Veijo Salohel
Veijo Salohel
Veijo Salohel
Reijo Tirron
tys. X. Iloma
Helsinki.
Väinö Voion
Adolphus H
valtakuntaan
profitentibus

Lähdetekijällisyys

- Ismo Björn, Suur-Ilomantsin historia. Enon, Ilomantsin ja Tuupovaaran historia vuoteen 1860. Pieksämäki 1991.
- Ismo Björn, Ryssän papit ruotsien maalla. Ilomantsin ortodoksinen papisto 1500—1860. Kirjassa (toim.) Tapio Hämynen ja Antti Laine, Maaseutuväkeä, hengen ja ruumiin kulttuuria. Kokoelma artikkeleita Antero Heikkisen tutkimusaloilta. Historian tutkimuksia. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta. N:o 8. Joensuu 1991.
- Ismo Björn, Ryssät ruotsien keskellä. Ortodoksit ja luterilaiset Ilomantsissa 1700-luvun puolivälistä 1800-luvun puoliväliin. Suomen historian lisensiaatintyö. Joensuun yliopisto 1991.
- Heikki Kirkinen, Historiallista taustaa ortodoksinen uskon tulolle Karjalaan. Historica I. Studia Historica Jyväskyläläisiä I. Pieksämäki 1962.
- Heikki Kirkinen, Karjala idän ja lännen välissä I. Venäjä renessanssijalla 1478—1617. HT LXXX. Joensuu 1970.
- Heikki Kirkinen, Karjala taistelukenttänä. Karjala idän ja lännen välissä II. HT 99. Joensuu 1970.
- Heikki Koukkunen, Uudenkaupungin rauhasta nykypäivään. Kirjassa (toim.) Isä Ambrosius ja Markku Haapio, Ortodoksinen kirkko Suomessa. Pieksämäki 1983.
- Erkki Kuujo, Ilomantsin unohdetut luostarit. Kalevalaseuran vuosikirja 53. Vaasa 1973.
- Aulis V.A.Könönen ja Heikki Kirkinen, Pohjois-Karjalan historia I. Joensuu 1975.
- Pentti Laasonen, Pohjois-Karjalan luterilainen kansankulttuuri Ruotsin vallan aikana. SKHS:n toimituksia 72. Kuopio 1967.
- Pentti Laasonen, Ruotsin valtakunnan ortodoksilainsäädäntö 1700-luvulla. Teologinen aikakauskirja 1967.
- Maria Markoff, Piirteitä Ilomantsin kreikkalaiskatolisen seurakunnan varhaisvaiheista. Aamun koiton joulukuun 1922.
- R.A.Mäntylä, Eriuskolaiskysymys Suomessa 1809—1889. I. 1809—1971. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B osa XLVIII. Kuopio 1954.
- Novgorodin vatjalaisen viidenneksen henki- ja verokirja v. 1500. Suomentanut J.V.Ronimus. Todistuskappaleita Suomen historiaan III.
- Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameralaisia oloja VI. Joensuu 1906.
- Sergei Okulow, Ilomantsin kreikkalaiskatolisen seurakunnan vaiheet. Karjalainen 136 C/1926.
- Lars Pettersson, Ilomantsin kreikkalaiskatolisia kirkkoja ja tsasounia. Suomen museo XLIX. 1942. Helsinki 1943.
- Erkki Piironen, Ortodoksiset pyhäköt ja kalmistot Pohjois-Karjalassa. Ortodoksia 14/1963.
- Veijo Saloheimo, Ortodoksinen kirkko Pohjois-Karjalassa 1600-luvulla. Investicatio minoriae patrum. Libellus in Honorem Kauko Pirinen. SKHS:n toimituksia 93. Rauma 1975.
- Veijo Saloheimo, Pohjois-Karjalan historia 3. Joensuu 1980.
- Veijo Saloheimo, Ilomantsin kyläkalmistojen ja tsasounain historiaa. Aamun koitto 15/1982.
- Veijo Saloheimo, Pohjois-Karjalan historia II. Joensuu 1986.
- Reijo Tirronen, Luetteloja Suomen muinaisjäännöksistä. Toimittanut Suomen muinaismuistoyhdistys. X. Ilomantsin kihlakunta. Ylipainos Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirjasta VII. Helsinki.
- Väinö Voionmaa, Suomen karjalaisen heimon historia. Helsinki 1915.
- Adolphus Henricus Winter, Sen Karjalan osan kreikanuskaisista seurakunnista, joka on Ruotsin valtakuntaan kuuluva. Dissertatio Historica de Ecclesiis Careliae Svecicae Graecam Religionem profitentibus. Aboe 1796—1797. Suomentanut Iivar Ahava. Joensuu 1986.

PYHÄN ILJAN SEURAKUNNAN LÄHIHISTORIAA

RAUNO PIETARINEN

Edellinen pääkirkko ja uuden hankkiminen

Nykyistä edellinen ortodoksinen kirkko rakennettiin Ilomantsiin vuonna 1796 papin virkatalon maille. Jo 1820-luvulla päätettiin uuden kirkon rakentamisesta, koska käytössä ollut pyhäkkö oli alkanut rappeutua. Uuden kirkon saaminen kuitenkin viivästyi ja entistä kirkkoa kunnostettiin vuosina 1865 ja 1870. Kirkkoon saatiin korjausten yhteydessä Suistamon kirkon vanha ikonostaasi, joka monien vaiheiden jälkeen on päätynyt nykyisen seurakuntasalin etuseinälle.

Uuden kirkon asia oli esillä useissa seurakunnankokouksissa ja vuonna 1869 kokouksessa oli mukana myös Kuopion läänin kuvernööri. Kokouksessa päätettiin erityisen rakennusrahan kantamisesta seurakuntalaisilta. Hanke hautautui jälleen noustakseen esille 1888, jolloin seurakunnalta pyydettiin lausuntoa arkkitehti Sadochnikovin piirustuksista. Sillä välin seurakunta oli vuonna 1886 ostanut Makaroffeilta Niemelä-tilan kirkkoa varten. Tilalla sijaitsi mm. maatarakennus, josta tuli sittemmin pappila.

Kun senaatti luovutti rakennustarkoitukseen sata tukkia sekä myönsi 40.000 mk:n lainan, lähti hanke etenemään. Synodin avustus oli 8110 mk ja Valamon luostarin 500 mk. Vuonna 1889 seurakunnankokous asetti rakennustoimikunnan ja työ pääsi käyntiin. Kirkko valmistui joulukuussa 1891.

Pääosa uuden kirkon esineistöstä hankittiin Venäjältä vuonna 1892. Käytössä oli myös jonkin verran vanhan kirkon esineistöä.

Kirkko vihittiin 5.7.1892 ja vihkimisen toimitti Salmin kirkkoherra Sobolotskij yhdessä Ilomantsin kirkkoherra Mikael Skorodumoffin, Taipaleen kirkkoherra I. Irowin ja Suistamon diakoni Petsowin kanssa.

Vanha kirkko jäi tyhjilleen ja käyttämättömäksi. Kun kirkko purettiin vuonna 1917, sen kivijalan kivet koottiin kahteen kasaan, toinen alttarin ja toinen

Vanha kirkko, rakennettu 1796, purettu 1917

kirkkosalin kohdalle. Myöhemmin niistä tehtiin kiviaita tien varteen. Hirsistä rakennettiin siunauskappeli Pötönkankaan hautausmaalle. Jo vuonna 1918 kirkon tontilla oli vapaussodan veljeshauta, johon oli haudattu ortodokseja ja luterilaisia. Samalle paikalle tuli toisen maailmansodan aikana sankarihautausmaa.

Papit kansan valistajina

Ilomantsissa toimineista papeista mainittakoon 1800-luvun puolivälistä Ilja Sotikov. Hän perusti 1851 Ilomantsiin kirkkokoulun, jossa opetettiin lukemista, kirjoittamista, uskontoa ja laskentaa ym. Koulua kävivät myös monet luterilaiset lapset, sillä se oli paikkakunnan ainoa koulu. Opettajina toimivat papit ja lukkarit. Sotikov kuoli keuhkotautiin 25 vuotiaana v. 1853.

Vuonna 1860 papiksi tuli Ivan Albinski, joka suomensi jumalanpalvelus- ja muuta kirjallisuutta. Hän toimitti palveluksia suomenkielellä. Tästä ahkerasta kansanvalistajasta tuli sittemmin Pietarin hengellisen seminaarin suomenkielen opettaja.

Mikael Skorodumoff

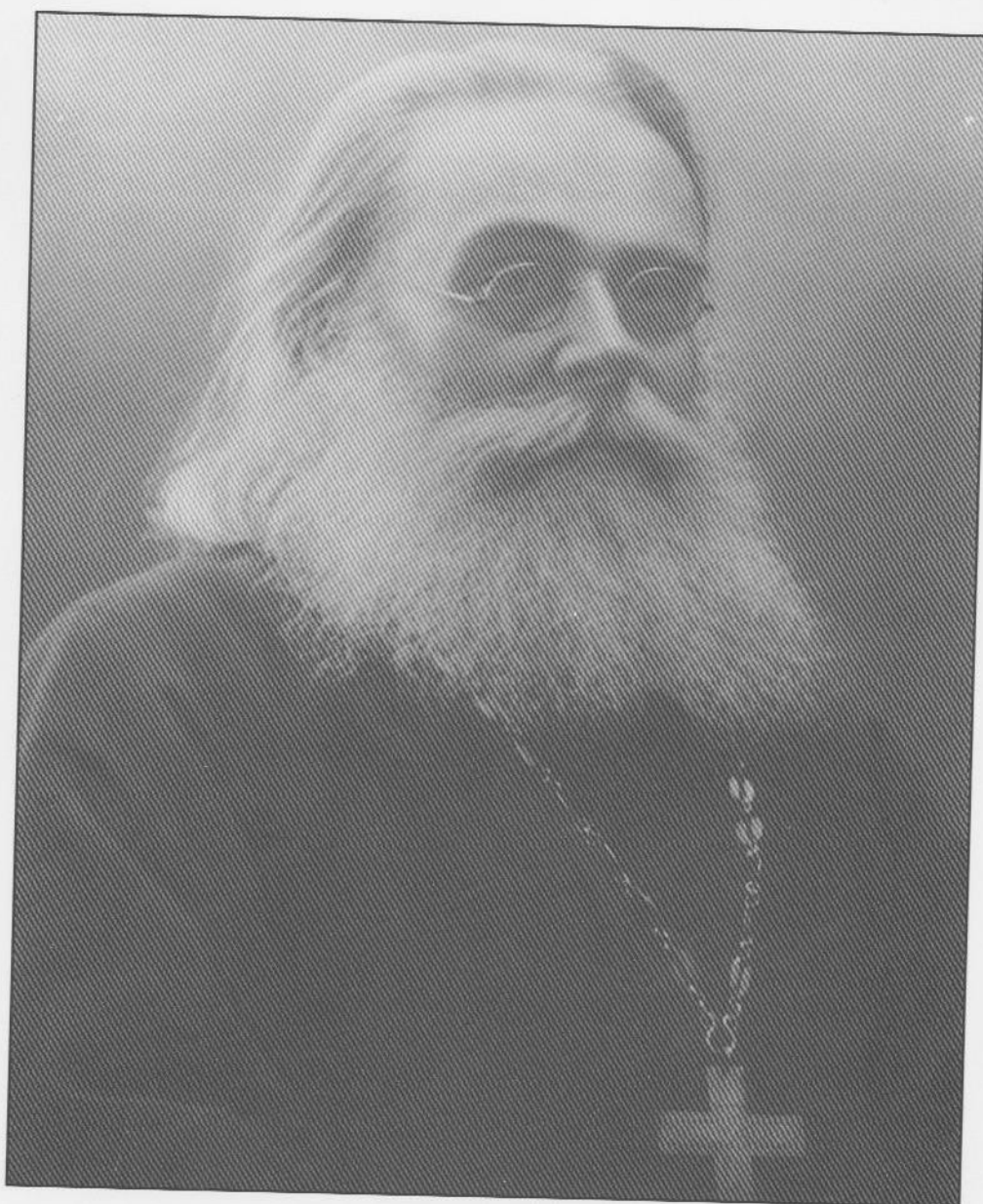
Seurakunnan historian merkkihahmo on epäilemättä rovasti Mikael Skorodumoff, joka palveli seurakuntaa 35 vuotta. Rovastin aikana oli kansanopetus Ilomantsissa järjestetty paremmin kuin yhdessäkään toisessa ortodoksisessa seurakunnassa. Skorodumoffin samoin kuin edellä mainittujen Sotikovin ja Albinskin ansioksi on luettu se, että Ilomantsissa käytettiin jo varhain suomenkieltä jumalanpalveluksissa, järjestettiin kansanopetusta sekä yksimielisesti kannatettiin uuteen ajanlaskuun siirtymistä.

Suomen itsenäistytessä ei Ilomantsissa ollutkaan mitään juopaa ortodoksien ja luterilaisten välillä; paikallinen ortodoksiväki miellettiin yhtä suomalaiseksi kuin luterilaisetkin.

Skorodumoff aloitti kristinoppikoulun pidon Ilomantsissa vuonna 1895. Hän myös pani alulle kylänluvut. Vuonna 1895 seurakunnassa toimi kuusi ja myöhemmin seitsemän pikkulastenkoulua. Erään todistuksen mukaan ortodoksit olivat tuohon aikaan lukutaidossa edellä luterilaisia. Vuonna 1926 seurakunnan kirkkoherra Simo Okulov todistaakin, että tuolloin kaikki seurakuntalaiset osasivat lukea lukuunottamatta joitakin rajan takaa tuotuja vaimoja.

Skorodumoff oli syntynyt 1848 ja tuli Ilomantsin kirkkoherraksi 23-vuotiaana vuonna 1871. Hänen kaudellaan ostettiin 4900 markalla Niemelän tila ja rakennettiin uusi kirkko. Kirkkoherran ikääntyessä seurakuntaan perustettiin toisen papin virka vuonna 1902. Vuonna 1907 Skorodumoff erosi virasta ja kuoli 1.4.1914.

Arkipiispa Hermanin vieraillessa seurakunnassa vuonna 1926 toimineen muistopalvelus rovasti Skorodumoffin haudalla Kokonniemessä. Haudalle oli juuri pystytetty mustasta kivistä tehty risti. Tilaisuudessa omaisten puolesta puhunut tarkastaja A.Sadovnikov sanoi: "Rovasti Skorodumoff oli myös yksi niitä

Rovasti Mikael Skorodumoff

Ilomantsin pyhän profeetta Elian kirkko

Kristinoppikoululaiset rovasti Simeon Okulovin ympärillä 22.5.1926

harvoja, joka käsitti, että piti syntyä suomalainen kreikkalaiskatolisuus, jotta seurakuntalaiset tulisivat siihen uskonnolliseen ja kansalliseen tajuntaan, joka tekee rajan rahvaan hyväksi ja vahvaksi”.

Toisen papin virka lakkautettiin vuonna 1919, koska synodi ei enää voinut maksaa hänen palkkaansa. Vuonna 1921 toisen kanttorin virka muutettiin taas toisen papin viraksi. Skorodumoffin jälkeen pappeina toimivat mm. Aleksanteri Jakuboff, Ivan Feodoroff (myöhemmin Railas), V. Ostrovskij, N. Bestelskij, L. Betsov. Toisina pappeina toimivat mainittu Ostrovskij, Vladimir Talsta, Anatoli Ortamo ja Demetrios Lintu.

Simeon Okulov

Kansan muistissa on hyvin säilynyt lempeä sielunpaimen Simeon Okulov. Okulovin aikaan pappilassa oli tietenkin karjaa sekä kaksi naista palveluskuntana. Pappilassa pidettiin kutsuja, joihin ruustinna erityisesti oli mieltynyt. 1920-luvulla Okulovien vuokralaisena asui Ilomantsissa opettajan tointa hoitanut neiti Wadenström, joka paremmin tunnetaan nimellä Katri Vala. Valan elämänkerran mukaan talon pieni Ksenja (myöhemmin Kärki) oli vaikuttanut opettajan

lukuisista päähineistä. Romppasen kaupassa harjoittelijana ollut Aari Surakka taas muisti Katri Valan persoonallisen pukeutumisen. Aari Surakasta itsestään tuli myöhemmin tunnettu runoilija ja pappi.

Okulov toimi kirkkoherrana 11 vuotta ja siirtyi 1934 Sortavalan kirkkoher-raksi. Okulovin lähtiäisissä kirkonisäntä Nikku Maisio luovutti tälle lahjaksi kultakellon ja seurakuntalaisten puolesta puhui pankinjohtaja Nikolai Piironen.

Tammikuussa 1935 arkkipiispa Herman vihki Ilomantsin kirkossa papiksi Serafim Fiilinin, josta tuli seurakunnan uusi kirkkoherra. Samassa palveluksessa vihittiin diakoniksi Tiurulan kirkkoherraksi valittu Vilho Hokkinen.

Kuolismaa ja muut itäkylät

Vuoden 1935 kirkolliskokous teki kaksi merkittävää Ilomantsia koskevaa päätös-tä: se antoi seurakunnalle avustuksen toisen papin palkkaukseen ehdolla, että pappi sijoitetaan Kuolismaahan. Kirkolliskokous myös antoi avustuksen Sonka-janrannan kirkon kunnostamiseen ehdolla, että seurakunta ottaa sen jälkeen kirkon hallintaansa ja hoitoonsa. Seuraavana vuonna puuhattiin Kuolismaahan tyyliään puhtaasti suomalaista rukoushuonetta. Taustalla oli kirkkokunnassa toimineen kansallistuttamiskomitean esitykset kirkkoarkkitehtuurin suomalaista-misesta. Valamon luostari oli tarjonnut itselleen tarpeetonta Elian kirkkoa siirrettäväksi Kuolismaahan.

Seurakunnan vaikuttajiin 1920—30-luvuilla kuuluivat mm. Maikki Tarashei-mo ja Hannes Makaroff. Persoonallinen Maikki Tarasheimo kirjoitti Aamun Koitossa mm. kirkkolaulusta ja jumalanpalvelustekstien käännöksistä. Hannes Makaroff taas herätti samassa lehdessä keskustelua siitä, miksi luterilainen kirkko tahtoi sijoittaa Kuolismaahan valtion palkkaaman rajaseutupapin, vaikka kylässä oli vain 14 luterilaista ja 145 ortodoksia. Myös Ilomantsin luterilainen väki vastusti hanketta, mutta silti se toteutettiin.

Ilomantsin muita itäkyliä olivat Liusvaara, Vuottoniemi, Melaselkä ja Megri. Kolmessa ensin mainitussa oli tsasouna, Megrissä taas vanhauskoisten luostari, jollainen oli ollut myös Pahkalammilla. Kaikki mainitut kylät jäivät rajan taakse ja niiden pyhäköt ovat tuhoutuneet. Kuolismaan rukoushuone paloi jo 1939.

Nuorisokerhoja

Sonkajanrantaan oli perustettu "oikeauskois-kirkollinen nuorisoseura" jo vuonna 1906 arkkipiispa Sergein vierailun seurauksena. Seuran perustajien toiminta keskittyi alussa kirkkolaulujen opettelemiseen. Seuran vuosipäiväksi valittiin 11.9. eli Valamon perustajien Sergein ja Hermanin juhlapäivä. Jumalanpalveluksia pidettiin Vasili Karhapään talossa. Seuran jäsenet tekivät myös kyntteliköt "tupakirkkoon" sekä kohottivat siihen väliaikaisen ikonostaasin.

Vuonna 1943 oli Sortavalassa perustettu Ortodoksisten Nuorten Liitto ONL. ONL:n kerhoja alkoi ilmaantua 1940-luvulla. Sonkajan kerho oli yksi ensimmäi-sistä. Vuonna 1949 perustettiin ONL:n kerhot Huhukseen ja Paavonvaaraan. Sonkajan ja Paavonvaaran kerhot järjestivät mm. papiston aterian vuoden 1949

Sonkajanrannan kirkko ja koulu 1930-luvulla

Arkkipiispa Herman N.Hodjun ja D.Linnun perheiden parissa 1944

sisäläh
liksyt
kuten
yhdeks
Hoilol

Hodju

Seurak
1.12.19
1980. V
Tajak
1967 lo
eläkke
Rauno
K
Lintu,
lopulla

Ulkon

Vuode
saman
la"). Sa
taan. S
kokoon
ten rac
Illo
johon l
seurak
kirkko
H
1957. E
Korpis
H
Vuonn
rukous
nuoria
Huhuk
näihin
monien
Ortod
nalle. E

sisälähetysjuhlilla Ilomantsissa. Muutoin kerhoissa opiskeltiin omaa uskoa, oli liksyt ja kuulusteltiin. Opeteltiin myös kirkkolauluja sekä muuta vapaata ohjelmaa kuten runoja, esitelmiä jne. Vuonna 1951 Ilomantsin seurakunnassa oli jo yhdeksän ONL:n opintokerhoa, joista uusia olivat Hattuvaaran, Rajavaaran, Hoilolan, Marjovaaran ja Kirkonkylän kerhot.

Hodju...Salminen...Loima...

Seurakunnan esimies Nikolai Hodju muutti Ilomantsista Lahteen kirkkoherraksi 1.12.1954. Hodju oli tullut Ilomantsiin alkuvuodesta 1939. Hän kuoli vuonna 1980. Väliaikaisina pappeina toimivat Erkki Piironen, Vladimir Talsta ja Veikko Tajakka kunnes Kauko Salminen tuli virkaan 1.6.1955. Salminen toimi vuoden 1967 loppuun. Kesäkuun alusta 1968 kirkkoherraksi tuli Hannu Loima, joka jäi eläkkeelle Ilomantsista vuoden 1988 alusta. Kesällä 1988 kirkkoherraksi valittiin Rauno Pietarinen.

Kanttoreina toimivat mm. Konsta Hentunen ja Armas Hotari sekä Veikko Lintu, joka tuli seurakuntaan syksyllä 1954. Lintu jäi eläkkeelle vuoden 1990 lopulla ja kanttoriksi valittiin Anneli Pietarinen.

Ulkonaista rakentamista

Vuoden 1952 piispantarkastuksen aikaan arkkipiispa Herman vihki käyttöönsä samana vuonna valmistuneen seurakuntatalon (pääkirkon lähellä oleva "kanttori-la"). Saman tarkastuksen aikana toivottiin toisen papin saamista jälleen seurakuntaan. Sonkajanrannan kirkkoon toivottiin radiovastaanotinta, jotta siellä voitaisiin kokoontua kuuntelemaan radioituja jumalanpalveluksia. Ortodoksisten palvelusten radiointi oli nimittäin alkanut 1930-luvulla.

Ilomantsin seurakuntaan liitettiin 1950-luvulla nk. tynkä-Korpiselän alue, johon kuuluvat nykyiset Saarivaaran ja Hoilolan seudut. Korpiselkä oli ollut oma seurakuntansa ja sen pääkirkko jäi Neuvostoliiton puolelle niin lähelle rajaa, että kirkko on vieläkin nähtävissä Suomen puolelta.

Hoilolaan rakennettiin rukoushuone, joka luovutettiin seurakunnalle vuonna 1957. Rukoushuone vihittiin käyttöönsä vuonna 1959 ja sen tornissa soi kauniisti Korpiselän kirkon vanha kello.

Huhuksen kylää asuttivat sodan jälkeen monet liusvaaralaiset Martiskaiset. Vuonna 1949 perustettu ONL:n opintokerho oli mukana hankkimassa kylään rukoushuonetta. Kylässä järjestettiin kesällä 1954 kansainvälinen työleiri, johon nuoria tuli ortodoksisen nuorison maailmanliiton Syndesmoksen kautta. Näitä Huhuksen kävijöitä ovat suomalaiset ortodoksit tavanneet ympäri maailman aina näihin päiviin saakka. Leiriläiset rakensivat Huhuksen rukoushuonetta, joka monien vaiheiden jälkeen valmistui useita vuosia myöhemmin. Hanke oli alkuaan Ortodoksisten Nuorten Liiton, joka luovutti tontin ja rukoushuoneen seurakunnalle. Rukoushuone vihittiin vuonna 1964.

Matkapappi Martti Päivinen koululaisten kanssa Mutalahden praasniekassa v. 1978

Huhuksen Kristuksen taivaaseen astumisen muistolle pyhitetty rukoushuone

Saarivaaran tsasouna

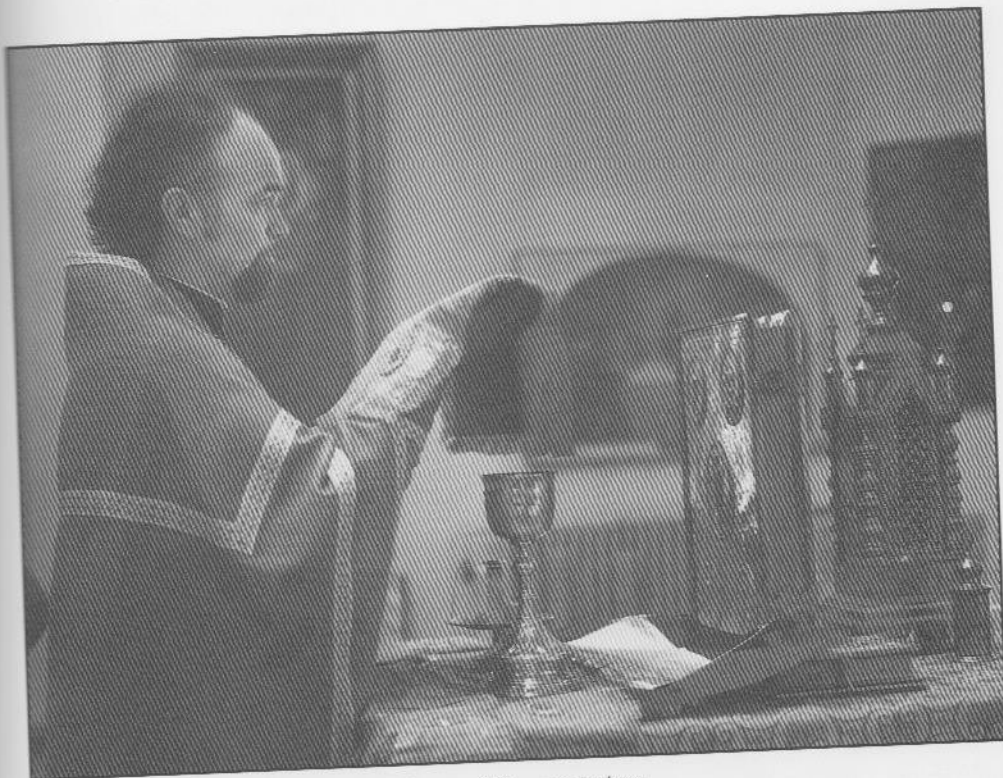

P.Elian kirkon vihkiminen korjauksen jälkeen 19.5.1963, keskellä E.Piiroinen ja K.Salminen

Parppeinvaaran tsasounan vihki Arkkipiispa Paavali 15.6.1980

Il
jäi raja
saamis
1947. I
minen
rukous
Pä
1924 M
vuonna
laus.
Pä
seuraku
virasto
V
kunnas
Saariva
nalle.
U
tsasoun
Hattuv
Pä
kesällä
1991 sa

Rovasti Hannu Loima

Ilomantsin Mutalahden kylä jatkaa Melaselän perinteitä. Melaselän tsasouna jäi rajan taakse ja se tuhoutui vuonna 1940 tai 1941. Ajatuksen rukoushuoneen saamiseksi Mutalahden kylään oli esittänyt maisteri Lauri Saloheimo vuonna 1947. Kun hanke oli hyväksytty valtion jälleenrakennuskohteeksi saattoi rakentaminen alkaa joulukuussa 1960. Neitsyt Marian syntymän muistolle pyhitetyn rukoushuoneen vihki käyttöönsä arkkipiispa Paavali syyskuun 3. päivänä 1961.

Pääkirkkoa Pogostalla korjattiin aika ajoin. Kirkko oli sähköistetty vuonna 1924 Makaroffin perillisten lahjoituksella. 1950-luvun alussa korjattiin uuneja ja vuonna 1963 kirkkoon tehtiin keskuslämmitys, uusittiin sähköt ja tehtiin sisämaalaus.

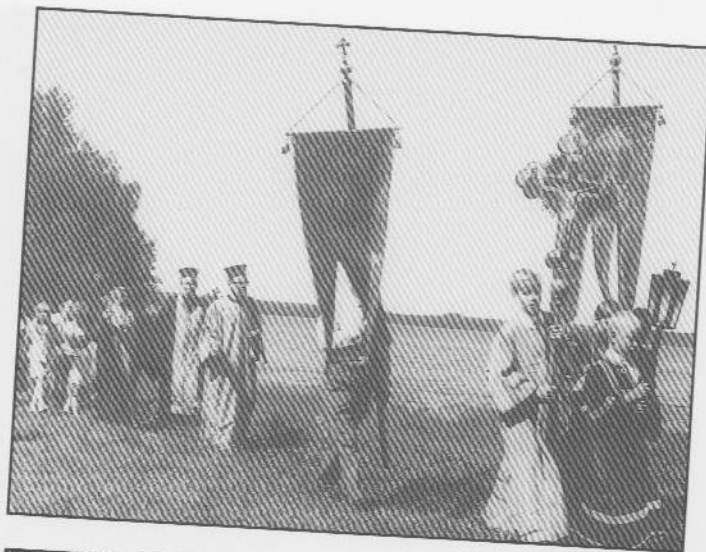
Pääkirkon 80-vuotisjuhlan yhteydessä 1972 vihittiin käyttöönsä myös uusi seurakuntakeskus aivan Ilomantsin keskustassa. Seurakuntasali ja ajanmukaiset virastotilat tulivat tarpeeseen. Rakennuksen toinen pää on vuokralla postilla.

Vuonna 1976 vihittiin pieni tsasouna Saarivaaran kylässä Tuupovaaran kunnassa. Tsasounan rakensivat Laatokan Karjalan Nuorisoseurojen liitto ja Saarivaaran Nuorisoseura Sarastus, jotka lahjoittivat valmiin tsasounan seurakunnalle.

Uusin pyhäkkö kohosi Ilomantsin Parppeinvaaralle, missä vihittiin uusi tsasouna kesäkuun 15.päivä 1980. Samana vuonna oli Museovirasto kustantanut Hattuvaaran tsasounan kunnostuksen.

Pääkirkko peruskorjattiin vuonna 1989 ja ikonostaasin kultaus entisöitiin kesällä 1992. Hoilolan rukoushuonetta ja seurakuntasalia kunnostettiin vuonna 1991 samoin kuin vanha kanttorila eli nk. skiitta.

*Iljan praasniekan
ristisaatto Kokon-
niemen kalmistoon,
lyhdyntantajana
Rauno Pietarinen*

*Praasniekkakuoro
päiväjuhlassa 1991*

*Ensemble XXI
Moscow-kamari-
orkesteri*

Praasni

*Praasnie
niekka P
Ilomants
sittemm
mantsin
kaisujen*

Ilotulitus uudenvuodenyönä 1992 Sonkajanrannan pyhän Hannan kirkolla

Praasniekkoja, ekumeniaa ja ristisaattoja

Praasniekkojen pito elpyi Ilomantsissa 1950-luvun lopulla. Hattuvaaran praasniekka Petruna (28.—29.6.) alkoi ensin tulla tunnetuksi ja Iljan päivä (19.—20.7.) Ilomantsissa tuli kohta perässä. Seurakunnan paimenet, ensin Kauko Salminen ja sittemmin Hannu Loima antoivat erityistä arvoa praasniekoille ja tekivät Ilomantsin seurakunnan juhlia tunnetuiksi Aamun Koitto -lehden ja muiden julkaisujen välityksellä.

Ristisaatto Ostronsaassa 1982

Ilomantsin seurakunta solmi vuonna 1975 ystävyysseurakuntasuhteet Turun evankelisluterilaisen Martinseurakunnan kanssa. Kirkkoherrat Hannu Loima ja Yrjö Luojola olivat näiden suhteiden voimalliset puoltajat. Arkkipiispa Paavali osaltaan vahvisti ja rohkaisi suhteiden ylläpitämistä. Iljan praasniekkaretket Turusta ja ilomantsilaisten vierailut Turkuun ovat olleet vuosittaisia tapahtumia. Opettajat Antti ja Pirkko Lehtinen monien muiden muassa ovat tulleet ilomantsilaisille kovin tutuiksi. Vaihtooppilastoiminta Ilomantsin ala-asteen ja Hirvensalon ala-asteen välillä on myös alkanut. Vuonna 1980 pidettiin ensimmäinen pitkä ristisaatto, jonka järjestämisessä oli mukana Ortodoksisten Nuorten Liitto. Isä Vesa Takalan johtama saatto kulki Heinäahosta Sonkajanrannan kirkkoon ja sieltä metsien läpi Ilomantsin järven yli Pogostalle ja Parppeinvaaralle. Ristisaatot ovat sittemmin jatkuneet vuosittain, nyt siis jo yli 10 vuoden ajan. Viime vuosina mukaan ovat tulleet myös hiihtäen tehdyt ristisaatot suuren paaston aikaan.

Edessä pitkä tulevaisuus

Ilomantsin seurakunnan väkimäärä on pudonnut kulta-aikojen liki 5000:sta nykyiseen runsaaseen 1900 henkeen. Seurakunnalla on kaksi kirkkoa ja kuusi rukoushuonetta. Seurakunnan papin ja kanttorin lisäksi seurakunnan alueella toimii matkapapistopiiri, jonka pappina isä Vesa Takala on toiminut vuodesta 1980. Häntä ennen mm. Raimo Töntsi, Leo Makkonen ja Martti Päivinen tekivät arvokasta työtä alueella.

Pääsiäisenä 1992. Isät Rauno Pietarinen (oik.) ja Vesa Takala

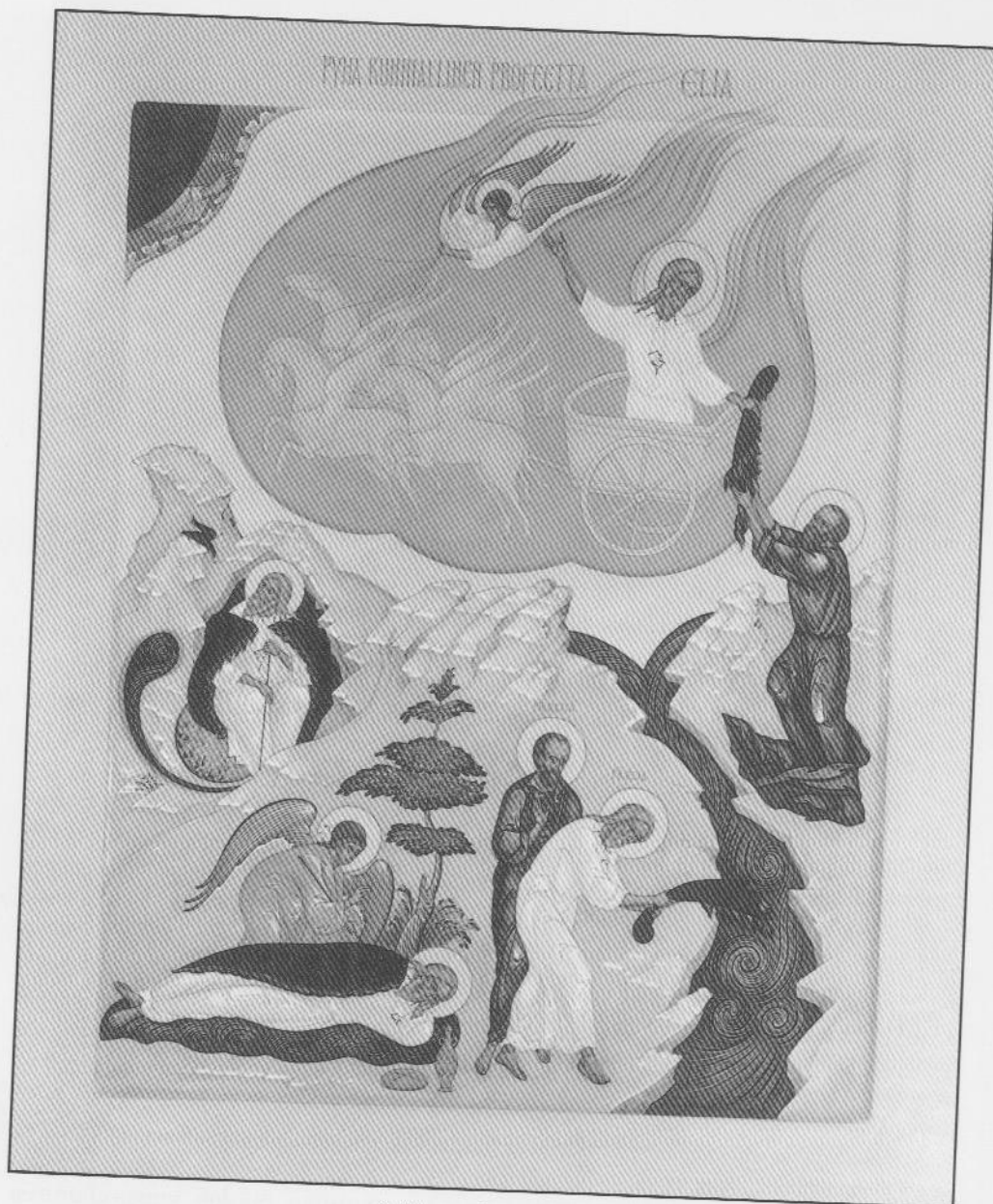
Entisistä työntekijöistä kirkkoherrat Kauko Salminen ja Hannu Loima ja kanttori, diakoni Veikko Lintu ansaitsevat meidän kaikkien kunnioituksen ja kiitoksen suuriarvoisesta työstä. Monet seurakuntalaiset muistavat heitä kaivaten ja rakkaudella. Innokkaitten työntekijöiden sana on pudonnut otolliseen maahan.

Seurakunnassa pyritään aktiivisesti etsimään sellaisia työmalleja, jotka omaan perinteeseemme tukeutuen tarjoavat luovia vastauksia nykyisiin kysymyksiin. Ihmisen sirpaloituminen, itsekkyyks, kovuus ja rakkaudettomuus eivät ole uusia asioita. Nykyisin niitä vain kyetään markkinoimaan ja levittämään pelottavan tehokkaasti. Niiden seuraukset ovat myös kauaskantoisemmat kuin ennen vanhaan. Hajanaisen ihmisen toiminta tuhoaa luontoa, toisia ihmisiä ja myös ihmistä itseään. Monet toimet, joita ennen olisi pidetty vähintäänkin kyseenalaisina, ovat nyt tulossa yleisesti hyväksytyiksi vaikkapa vain "nykyajan" tai taloudellisen kasvun nimissä.

Kaiken tämän keskellä seurakunnan tulee etsiä niitä heikoimpia ja vaikeimmassa asemassa olevia ja tukea heitä, olla heidän äänenään ja puolustajanaan. Seurakunta voi tarjota jäsenilleen kuvan eheästä ihmisyydestä, joka kunnioittaa toista ihmistä, luomakuntaa ja ihmisen omaa pyhää alkuperää.

Pyhäköt, sairaalat, vanhainkodit, koulut ja kodit: näissä tapahtuu merkittävä osa seurakunnallisesta työstä. Näissä elävät ilo ja suru; usko Jumalaan ja usko oman kirkon perintöön; kunnioitus oman seurakunnan puolen vuosituhannen mittaista historiaa kohtaan ja luja luottamus tämän seurakunnan voimaan myös tulevaisuudessa.

Tiedot ovat seurakunnan arkistoista, Aamun Koitossa olleista artikkeleista vuosilta 1906—1990 sekä S. Okulovin artikkelista Sanomalehti Karjalaisen Ilomantsi-numerossa vuonna 1926.

Pyhä profeetta Elia.

KIRJE PROFEETTA ELIALLE

Sinä, Elian kirkon suojelija, jonka nimelle pyhitetty temppeli on Pogostan maiseman kaunistus, kilvoittelijoiden ja Iljan päivän praasniekan rukouspaikka.

Jalomaineinen Elia, olemme tunteneet toisemme Sinä ja minä pian neljä vuosikymmentä. Ihan luonnollisena olen pitänyt rakkautta Sinun temppeliisi, mutta tätä ennen en ole siitä Sinulle kertonut.

Ilomantsin pyhän Elian kirkon suojelija, enkeli lihassa, jalo Elia. Ei liene sattumaa, että ikonimaalarit maalaavat ikoniisi niin paljon punaista väriä, taivaallisen tulen hehkua. Tempaistiinhan Sinut tulivaunuilla taivaaseen. Poislähtösi oli kuin elämäsi: Ehdoitta antautumista Jumalan palvelijaksi.

Luovutetussa Karjalassa ja täällä jäljellä olevassa Karjalassa on Sinulle pyhitetty useita kirkkoja ja tsasounia. Meille eksyksissä kulkeville, joskus epätoivoisillekin ihmisille olet yhä lähellä oleva esirukoilija. Sinun esirukoustesi tähdenkö Jumala on säästänyt tämän satavuotiaan temppelin tulipaloilta ukonilmojen raivotessa Ilomantsinjärven yllä?

Kirje on alunpitäen kahden ihmisen välinen side, tunnustus ja läheinen kosketus. Niinpä tohdin kysyä Sinulta, pyhä profeetta, mitä ajattelet nyky-Pogostasta? Minusta tämä Kirkkotie näyttää jotakuinkin samanlaiselta kuin silloin, kun nuorena tyttönä tänne temppelisi suojaan taivalsin. Senaikaiset tiet ja kujat ovat muuttuneet päällystetyiksi kaduiksi ja kadottaneet inhimillisyytensä. Onneksi ovat jättäneet Sinun kirkkosi kumpareelle ja läheisen pappilasi. Kuka on sanonut, ettei kristityn kuulu varjella myös kulttuurimaisemaa, "viljellä ja varjella" Raamatun sanojen mukaan!

Elia, Sinulle pyhitettyyn kirkkoon on helppo tulla. Sinähän olet se sama profeetta, josta me karjalaiset laulamme: "Eigö ni tuuli tuule pyhä Illa ei jyrise..." tai lausahdamme: "Illan piänä iankaiken vihmu libo poudu."

Tuhannet rukoukset ja huokaukset olet kuullut ja lukemattomat kyynleet olet nähnyt näinä vuosisatoina Pogostan temppeleistä kohoavan Kristuksen puoleen. Temppelisi seiniin on tarttunut suitsutuksen, sammutettujen tuohusten ja pyhitetyn veden tuoksu, mutta myös rukouksen tuoksu.

Pyhässä kirkossasi seisoessani muistan usein edesmenneitä seurakunnan jäseniä. Heidän uupumaton esirukouksensa, heidän rukoustulensa ovat kantaneet meidät tähän päivään. Pyhän Eliaan temppelissä kaikki näkyväisen ja näkymättömän rajat murtuvat aika ajoin; onhan läsnä Hän, "jota näkymättömästi seuraavat enkelein joukot". Ei ainoastaan enkelit vaan liturgian suureen saattoon liittyvät mukaan myös poisnukkuneet: Akuliinat, Marit, Kuismat ja Ontreit...

Ortodoksinen liturgia on koko maailmaa syleilevä tapahtuma, niinhän Elia! Ethän Sinäkään jalomaineinen Elia osaa suomea, mutta silti ymmärrät mitä Sinulle kirjoitan. Ymmärtämys syntyy yhdessäolosta, yhteisestä palveluksesta, yhteisestä kiitoksesta. Ja vielä haluan sanoa Sinulle: olen iloinen, että temppelisi ovet ovat avoinna kesäisin jokaisen kulkijan käydä sisälle. Riemuitsen myös siitä, että seurakunnan juhluvuotena joka päivä kirkossa toimitetaan jumalanpalvelus, valoisassa ylösnousemususkoa tulvillaan olevassa pyhätössä.

Jo kaukaa erotan pyhäkön kupolit ja vinoristit, kauniin sirorakenteisen pyhän Elian kirkon ääriviivat. Tutuista tutuin näky ja joka kerta kuitenkin uusi ja virvoittava elämys: "Ylentäkäämme sydämemme Herran puoleen!" Kirkkorakennusta ympäröivät puut tuoksuvat kesältä ja taivaalta, olethan sinäkin tämän huomannut!

Me, jotka usein murbeessa vaellamme ja joilta toivo näyttää pakenevan. Me, Sinun halvat kanssakilvoittelijasi pyydämme juhlapäivänäsi kontakin sanoin. "Profeetta ja Jumalan suurten tekojen edeltänäkiä, jalomaineinen Elia! Sinä olet sanallasi sadepilvet kohottanut. Rukoile meidän edestämme ainoata ihmisiä Rakastavaa."

Hilkka Kuusela-Berghem

Julkaisija:

Ilomantsin Ortodoksinen seurakunta

Ulkoasu ja taitto Lilja Heikkilä-Palo

Kannen kuva Ikonifoto Ky

Valokuvat:

Olli Hartikainen

Petter Martiskainen

Vesa Takala

Ortodoksinen Kirkkomuseo, Tapio Hakkarainen

Museovirasto, Kyander

Museovirasto, A.Hämäläinen

Museovirasto, A R Niemi

Seurakunnan kuva-arkisto

*Paino: Kirja- ja Offsetpaino Purhonen Oy,
Helsinki 1992*

ISBN 952-90-4006-7

ILOMANTSIN ORTODOKSINEN SEURAKUNTA